

**Friedrich Engels**

**MUISTIHANPANOT KARL MARXIN »PÄÄOMAN»  
ENSIMMÄISESTÄ OSASTA<sup>113</sup>**

**Karl Marx. »Pääoma». I. osa  
Ensimmäinen kirja  
Pääoman tuotantoprosessi**



## ENSIMMÄINEN LUKU

### TAVARA JA RAHA<sup>114</sup>

#### I Tavara sinänsä

Niiden yhteiskuntien varallisuus, joissa kapitalistinen tuotantotapa on vallalla, koostuu *tavaroista*. Tavara on esine, olio, jolla on *käyttöarvo*; tämä on olemassa kaikissa yhteiskuntamuodoissa, mutta kapitalistisessa yhteiskunnassa käyttöarvo on samalla *vaihtoarvon* aineellinen edustaja.

Vaihtoarvo edellyttää tertium comparationis\*, jolla sitä mitataan: työtä, vaihtoarvojen yleistä yhteiskunnallista substanssia, nimittäin *yhteiskunnallisesti välttämätöntä työaika*, joka on siinä esineellistynyt.

Kuten tavara on kaksinaisuus: käyttöarvo ja vaihtoarvo, niin myös siihen sisältyvä työ on kaksimääritteinen: se on toisaalta *tiettyä tuottavaa toimintaa*, kutomista, ompelamista jne., *»hyödyllistä työtä»*, toisaalta *pelkästään ihmisen työvoiman kuluttamista, pelkistynyttä abstraktista työtä*. Edellinen tuottaa käyttöarvon, jälkimmäinen vaihtoarvon, ja vain tämä [vaihtoarvo] on määrällisesti vertailukelpoinen (ammatti- ja ei-ammattityön, monipuolisen ja yksinkertaisen työn eroavuudet *vahvistavat* tämän).

Vaihtoarvon substanssina on siis abstraktinen työ, edellisen suuruus on jälkimmäisen aikamitta. Tarkastellaanpa vielä vaihtoarvon muotoa.

1.  $x$  tavaraa  $a = y$  tavaraa  $b$ ; jonkin tavaran arvo ilmaistuna jonkin toisen tavaran käyttöarvona on tavaran *suhteellinen arvo*. Kahden tavaran samanarvoisuus on suhteellisen arvon yksinkertainen muoto. Edellä esitetys-

---

\* — vertailun kolmatta jäsentä. *Toim.*

sä yhtälössä  $y$  tavaraa  $b$  on *vasta-arvo*. Siinä  $x$  tavaraa  $a$  saa arvomuotonsa erotukseksi luontoismuodostaan, kun sitä vastoin  $y$  tavaraa  $b$  saa samalla ominaisuuden olla vaihtokelpoinen luontoismuodossaan. Vaihtoarvo on tiettyjen historiallisten olojen vaikutuksesta painanut leimansa tavaran käyttöarvoon. Sen vuoksi tavara ei voi ilmaista vaihtoarvoaan omassa käyttöarvossaan, vaan ainoastaan jonkin toisen tavaran käyttöarvossa. Vasta kahden konkreettisen työn tuotteen rinnastuksessa tulee näkyviin niihin kumpaankin sisältyvän konkreettisen työn ominaisuus olla abstraktista ihmistyötä, ts. tavara ei voi suhtautua siinä itsessään olevaan konkreettiseen työhön kuten pelkkään abstraktisen työn toteutumismuotoon, mutta voi suhtautua niin toisenlaatuisissa tavaroissa olevaan konkreettiseen työhön.

Yhtälö  $x$  tavaraa  $a = y$  tavaraa  $b$  edellyttää välttämättömästi, että  $x$  tavaraa  $a$  voidaan ilmaista myös muissa tavaroissa, siis

2.  $x$  tavaraa  $a = y$  tavaraa  $b = z$  tavaraa  $c = v$  tavaraa  $d = u$  tavaraa  $e =$  jne. jne. jne. Tämä on *kehkeytynyt* suhteellinen arvomuoto. Tässä  $x$  tavaraa  $a$  suhtautuu ei enää yhteen, vaan *kaikkiin* tavaroihin kuten siinä itsessään esiintyvän työn pelkkiin ilmenemismuotoihin. Se joltaa kuitenkin pelkän kääntämisen tietä.

3. suhteellisen arvon toiseen vastamuotoon:

$y$  tavaraa  $b = x$  tavaraa  $a$      $u$  tavaraa  $d = x$  tavaraa  $a$   
 $v$  tavaraa  $c = x$  tavaraa  $a$      $t$  tavaraa  $e = x$  tavaraa  $a$   
 jne. jne.

Tavarat saavat täten *yleisen suhteellisen arvomuodon*, jossa ne kaikki abstrahoituvat käyttöarvostaan ja yhtäläistyvät abstraktisen työn aineellistumina  $x$ :ssä *tavaraa a*. Kaikkien muiden tavaroiden suhteen  $x$  tavaraa  $a$  on vastikkeen lajimuoto, se on niiden *yleinen vastike*, joka on aineellistuneena työnä ilman muuta abstraktisen työn toteutuma, yleensä työtä. Nyt voi kuitenkin

4. *jokainen* tähän sarjaan kuuluva tavara ottaa esitetäväkseen yleisen vastikkeen osaa, mutta *samanaikaisesti* vain yksi kerrallaan, sillä jokainen niistä eliminoisi toisensa, jos kaikki tavarat olisivat yleisiä vastikkeita. Kolmatta muotoa ei ole synnyttänyt  $x$  tavaraa  $a$ , vaan muut tavarat, se on syntynyt objektiivisesti. Tietyn

tavaran — tämä voi aikaa myöten vaihdella — täytyy siis ottaa suoritettavakseen tämä osa, ja vasta siten tavara tulee täysin tavaraksi. Sellainen erikoistavara, jonka luontoismuotoon liittyy kiinteästi yleinen vastikemuoto, on *raha*.

*Tavarassa on pulmallista* se, että siinä kuten kaikissa kapitalistisen tuotantotavan kategorioissa henkilösuhde esiintyy esineellistyneenä. Vertaillaessaan tuotteitaan *tavaroina* toisiinsa tuottajat vertailevat erilaista työtään yleensä inhimillisenä työnä — he eivät voi suorittaa sitä ilman tätä esineiden välitystä. *Henkilösuhde* näyttää siis *esineiden* suhteelta.

Kristinusko, varsinkin protestanttisuus on sopiva uskonto yhteiskunnalle, jossa vallitsee tavarantuotanto.

## II Tavaravaihtoprosessi

Se että tavara on tavaraa, todistetaan vaihdossa. Kahdella tavaranomistajalla täytyy olla halua vaihtaa tavaransa ja siis tunnustaa toisensa *yksityisomistajaksi*. Tämä oikeussuhde, jonka muotona on sopimus, on tahtojen suhde, jossa taloudellinen suhde kuvastuu. Tämä taloudellinen suhde itse määrää sen *sisällön* (s. 45).

Tavara on käyttöarvo ei-omistajalle, ei-käyttöarvo omistajalleen. Siitä johtuu vaihdon tarpeellisuus. Jokainen tavaranomistaja tahtoo kuitenkin saada vaihdossa erityisiä tarvitsemiaan käyttöarvoja — sikäli vaihto on yksilöllinen prosessi. Toisaalta hän tahtoo realisoida tavaransa arvona, siis vaihtaa sen johonkin mieleiseensä tavaraan siitä huolimatta, onko hänen omalla tavarallaan toisen tavaranomistajalle käyttöarvoa vai ei. Sikäli vaihto on hänen kannaltaan yleinen yhteiskunnallinen prosessi. Tämä prosessi ei voi kuitenkaan kaikkien tavaranomistajien osalta olla samalla sekä yksilöllinen että yleinen yhteiskunnallinen. Jokaisesta tavaranomistajasta *hänen* tavaransa on yleinen vastike ja kaikki muut tavarat ovat sikäli sen erikoisvastikkeita. Koska *kaikkien* tavaranomistajien laita on samoin, niin *mikään* tavara ei ole yleinen vastike, ja siksi *millään* tavaralla ei ole myöskään yleistä suhteellista arvomoota, jossa ne yhtäläistyisivät arvoina ja samanlaistuisivat arvosuurei-

na. Siksi ne eivät olekaan toistensa suhteen yleensä tavaroita, vaan ainoastaan tuotteita (s. 47).

Tavarat voivat olla toistensa suhteen arvoja ja siis tavaroita vain vertailtuina johonkin toiseen, yleisenä vastikkeena olevaan tavarahan. Mutta ainoastaan *yhteiskunnallinen teko voi tehdä jonkin tietyn tavarahan yleiseksi vastikkeeksi: rahaksi*.

Tavarahan sisäinen ristiriita — tavara käyttöarvon ja vaihtoarvon suoranaisena ykseytenä, hyödyllisen yksityistyön tuotteenä... ja suoranaisena abstraktisen ihmistyön yhteiskunnallisena aineellistumana — tämä ristiriita ei lievene eikä laimene, ennen kuin se on muodostunut tavarahan kaksinaistumiseksi tavaraksi ja rahaksi (s. 48).

Koska kaikki muut tavarat ovat vain rahan erikoisvastikkeita ja raha on niiden yleinen vastike, niin *erikoisina* tavaroina ne suhtautuvat rahaan kuten yleiseen tavarahan (s. 51). Vaihtoprosessi ei anna tavaralle, jonka se muuttaa rahaksi, sen *arvoa* vaan *arvomuodon* (s. 51). Fetisismiä: tavara ei näytä tulevan rahaksi sen tähden, että muut tavarat ilmaisevat siinä kaikin puolin arvonsa, vaan ne näyttävät päinvastoin ilmaisevan arvonsa siinä sen tähden, että se *on rahaa*.

### III Raha eli tavarahan kiertokulku

#### A. ARVOJEN MITTA (KULTA = OLETETTUA RAHAA)

Arvonmittana raha on tavaroiden sisäisen arvonmitan, *työajan*, välttämätön *ilmenemismuoto*. Tavaroiden yksinkertainen suhteellinen arvon ilmaisuus rahassa —  $x$  tavaraa  $a = y$  rahaa — on niiden hinta (s. 55).

Tavarahan hinta, rahamuoto, ilmaistaan *kuviteltuna rahana*; *arvonmittana* ollessaan raha on siis vain kuviteltua rahaa (s. 57).

Koska kerran on suoritettu arvon muuttaminen hinnaksi, käy teknisesti välttämättömäksi kehittää arvonmitta *hinta-asteikoksi*; ts. vahvistetaan jokin kultamäärä, *jolla mitataan erilaisia kultamääriä*. Tämä on kokonaan toista kuin arvonmitta, joka itsekin on riippuvainen kullann hinnasta, mutta joka on täysin välinpitämätön hinta-asteikon suhteen (s. 59).

Raha toimii *laskurahana*, kun hinnat osoitetaan kullan laskunimillä.

Joskin hinta tavaran arvon suuruuden osoittajana on tavaran ja rahan vaihtosuhteen osoittaja, niin tästä ei seuraa käänteisesti, että tavaran ja rahan vaihtosuhteen osoittajan on välttämättömästi oltava tavaran arvon suuruuden osoittaja. Jos oletetaan olosuhteiden sallivan tai pakottavan myymään tavaran yli tai alle sen arvon, silloin nämä myyntihinnat eivät vastaa tavaroiden arvoa, mutta ovat kuitenkin tavaran *hintoja*, koska ne ovat 1. tavaran arvomuoto, rahaa ja 2. tavaran ja rahan vaihtosuhteen osoittajia.

*Itse hintamuotoon sisältyy* siis mahdollisuus, etteivät hinta ja arvon suuruus vastaa määrällisesti toisiaan. Tämä ei ole kyseisen muodon puutteellisuus, vaan päinvastoin tekee sen sellaista tuotantotapaa vastaavaksi, jonka vallitessa sääntö toteutuu ainoastaan sokeasti vaikuttavana säännöttömyyden keskimääräislakina. Hintamuoto voi kuitenkin sisältää myös laadullisen ristiriidan, niin että hinta kokonaan lakkaa olemasta arvon ilmaisu... Omatunto, kunnia jne. voivat... hintansa kautta saada tavaran muodon (s. 61).

Arvon mittaaminen rahalla, hintamuoto, edellyttää luovuttamisen välttämättömyyttä, ajatuksellinen hinnanmuodostus todellista. Siitä kiertokulku.

## B. KIERTOKULKUVÄLINE

### a) T a v a r o i d e n m e t a m o r f o o s i

Yksinkertainen muoto:  $T-R-T$ , jonka asiallinen sisältö =  $T-T$ . Luovutaan ja saadaan käyttöarvo.

a) Ensimmäinen vaihe:  $T-R$  = myynti, jossa on kaksi osapuolta; epäonnistuminen eli myynti alle arvon ja jopa alle tuotantokustannusten on siis mahdollista, jos tavaran yhteiskunnallinen arvo muuttuu. »Työnjako muuttaa työn tuotteen tavaraksi ja tekee siten *välttämättömäksi* sen muuttamisen rahaksi.» Se jättää samalla *sattuman varaan*, onnistuuko tämä transsubstantiaatio (s. 67). Tässä on kuitenkin tarkasteltava ilmiötä sen *puhtaassa* muodossa.  $T-R$  edellyttää R:n omistajaan nähden (ellei hän satu olemaan kullan tuottaja), että hän on saanut R:nsä vaihtamalla siihen aikaisemmin

toisen T:n; tämä ei siis ole *ostajaan* nähden käänteisesti vain = R — T, vaan edellyttää häneltä aikaisempaa myyntiä jne., joten edessämme on loputon ostajien ja myyjien sarja.

β) Samoin on laita toisessa vaiheessa, R — T, ostettaessa, jolloin *osto* on samalla toisen osapuolen taholta myyntiä.

γ) Kokonaisuudessaan prosessi on siis ostamisen ja myymisen kehäkiertoa. *Tavarankiertokulku*. Tämä eroaa täysin välittömästä tuotteiden vaihdosta; ensiksikin välittömän tuotteiden vaihdon yksilölliset ja paikalliset rajat murtuvat ja ihmistyötä sisältävien esineiden vaihto välillistyy ja toisaalta ilmenee jo tässä vaiheessa, että koko prosessia vaativat yhteiskunnalliset luontaiset yhteydet, jotka ovat riippumattomia toimivista henkilöistä (s. 72). Yksinkertainen vaihto päättyy vaihtotoimeen, jossa jokainen ei-käyttöarvo vaihdetaan käyttöarvoon; kierto jatkuu loputtomiin (s. 73).

Väärä taloudellinen dogmi: *tavarankiertokulku edellyttää välttämättömästi ostojen ja myyntien välistä tasapainoa, koska jokainen myynti on ostamista ja vice versa\**, minkä pitäisi tarkoittaa, että jokainen myyjä tuo myös ostajansa markkinoille. 1. Osto ja myynti ovat yhtäältä sama kahden kohtiomaisesti vastakkaisen henkilön toimitus, toisaalta yhden henkilön kaksi kohtiomaisesti vastakkaista toimitusta. Ostos ja myynti samuuteen sisältyy, että tavara on hyödytön, ellei se tule myydyksi, ja samoin että sellainen tapaus on *mahdollinen*. 2. Osaprosessina T — R on samalla itsenäinen prosessi ja siihen sisältyy, että R:n omistaja voi valita ajankohdan, jolloin hän muuttaa tämän R:n jälleen T:ksi. Hän voi *odottaa*. Itsenäisten T — R ja R — T-prosessien sisäinen ykseys liikkuu juuri niiden itsenäistymisen vuoksi ulkoisissa vastakohdissa, ja kun näiden itsenäisten prosessien itsenäistyminen saavuttaa tietyn rajansa, tuo *ykseys toteutuu pulan kautta*. Pulan *mahdollisuus* on siis jo siinä.

Tavarankiertokulun välittäjänä raha on *kiertokulkuväline*.

---

\* — päinvastoin. *Toim.*



## b) Rahan kiertoliike

Jokainen yksilöllinen tavara joutuu kiertokulkuun ja irrottuu siitä rahan välityksellä; raha itse jää aina kiertämään. Vaikka tämä onkin pelkästään tavaran kiertokulun *ilmenemistä*, tavaran kiertokulku *näyttää* rahan kiertokulun tulokselta. Koska raha jää aina kiertokulun piiriin, herää kysymys, paljonko siinä on rahaa.

Kiertävän rahan paljouden määrää *tavaroiden hintasumma* (rahan arvon pysyessä samana), ja tämän määrää kiertokulussa olevien *tavaroiden paljous*. Mikäli tavaroiden paljous oletetaan tietynlaiseksi, kiertävän rahan määrä vaihtelee tavaroiden hinnan *vaihtelujen* mukaan. Kun nyt aina yksi ja sama rahakappale välittää tietyissä ajassa joukon kauppatoimia toinen toisensa jälkeen, niin

tiettyinä ajanjaksona  $\frac{\text{tavaroiden hintasumma}}{\text{rahakappaleen kierros-luku}} = \text{kier- tokulkuvälineenä toimivan rahan määrä (s. 80)}$ .

Siitä syystä paperiraha voi syrjäyttää kultarahan, jos sitä toimitetaan ylettömästi kiertokulkuun.

Koska rahan kierrossa *ilmenee* vain tavaroiden kiertokuluprosessi, niin myös rahan kiertonopeudessa ilmenee niiden muodonvaihtelujen nopeus ja rahan pysähtymisessä oston erottuminen myynnistä, yhteiskunnallisen aineenvaihdunnan pysähtyminen. Itse kiertokulusta ei tietenkään voi nähdä, mistä tämä pysähtyminen johtuu, se osoittaa vain itse ilmiön. Poropörvari selittää sen johtuvan kiertokulkuvälineiden puutteesta (s. 81).

Siis: 1. Tavaranhintojen pysyessä ennallaan kiertävä rahamäärä kasvaa, jos kiertävä tavaramäärä kasvaa tai rahankierto hidastuu; ja pienenee vice versa.

2. Tavaranhintojen yleisesti kasvaessa pysyy kiertokulussa oleva rahamäärä samana, jos tavaramäärä vähenee tai kiertonopeus suurenee samassa suhteessa.

3. Tavaranhintojen yleisesti laskiessa käy päinvastoin kuin kohdassa 2.

Yleensä vakiintuu melko pysyvä keskitaso, jossa miltei ainoastaan *pula* aiheuttaa merkittäviä poikkeuksia.

### c) Lyöty raha arvonmerkkinä

Valtio säättää hintojen mitta-asteikon, samoin tietyn kultakappaleen — lyödyn rahan — nimen ja valmistuksen. Vastaava kansallispuku riisutaan jälleen maailmanmarkkinoilla (abstrahoimme tässä rahanlyöntiveron), niin että lyödyt rahat ja harkot eroavat vain muotonsa puolesta. *Lyöty raha kuluu* kuitenkin kiertokulussa, kierto-kulkuvälineenä oleva kulta eroaa hintojen mitta-asteikonä olevasta kullasta, lyöty raha muuttuu yhä enemmän virallisen sisältönsä *vertauskuvaksi*.

Tähän sisältyy latentti mahdollisuus korvata metalliraha merkeillä eli symboleilla. Tästä johtuu 1. vaihtoraha: kupari- ja hopeamerkit, joiden vakiintuminen todellisen kultarahan sijaisiksi estetään rajoittamalla määrää, jossa ne ovat legal tender\*. Laki määrää täysin mielivaltaisesti niiden metallipitoisuuden, ja sen vuoksi ne lyödyn rahan tehtävässään ovat *arvostaan riippumattomia*. Täten mahdollistuu siirtyminen *aivan arvottomiin* rahamerkkeihin.— 2. *Paperiraha*, ts. *valtion paperiraha, jolla on pakkokurssi* (luottorahaa ei tässä vielä käsitellä). Mikäli tämä paperiraha kiertää todella kultarahan sijaisena, sikäli se on kullan kiertokulun lakien alainen. Vain suhde, jossa paperi korvaa kullan, voi olla erityisen lain kohteena, ja tänä lakina on se, että paperirahan liikkeeseenlasku on rajoitettava määrään, jonka verran todellakin pitäisi olla paperirahan edustamaa kultaa liikkeessä. Kiertokulun tarvitsema rahamäärä tosin vaihtelee, mutta kaikkialla muodostuu silti kokemusperäisesti vähimmäismäärä, jota pienemmäksi se ei voi koskaan vähetä. Liikkeeseen voidaan laskea tämä vähimmäismäärä. Jos se ylitetään tarvittavan rahamäärän laskiessa minimiin, osa paperirahasta on heti liikanaista. Sellaisessa tapauksessa paperirahan yhteismäärä edustaa tavaramaailmassa kuitenkin vain tämän maailman sisäisten lakien määräämää, siis yksinomaan edustettavissa olevaa kullan paljoutta.

Jos siis paperirahan määrä on tarvittavaa kultamäärää kaksi kertaa suurempi, niin jokainen paperirahayk-

---

\* — laillinen maksuväline. *Toim.*

sikkö halpenee puoleen nimellisarvostaan. Aivan kuin kulta olisi muuttanut arvoaan toimiessaan hinnan mitana (s. 89).

## C. RAHA

### a) Aarteen muodostuminen

Jo kohta tavaran kiertokulun alkaessa kehittyä kehittyä välttämättömyys ja kiihkeä halu pitää kiinni tuloksesta  $T - R = R$ ; pelkästä aineenvaihdon välityksestä tämä muodonvaihdos muuttuu *itsetarkoitukseksi*. Raha kivettyy siten *aarteeksi*, tavaran myyjästä tulee *aarteen muodostaja* (s. 91).

Tämä muoto on vallitsevana juuri tavaran kiertokulun alkuasteella. *Aasia*. Tavaran kiertokulun kehittyessä edelleen jokaisen tavarantuottajan täytyy varata itselleen nexus rerum, yhteiskunnallinen käteispankki R. Näin muodostuvat kaikkialla hoards\*. Tavaran kiertokulun laajetessa lisääntyy rahan, tämän rikkauden alati iskuvalmiin, ehdottoman yhteiskunnallisen muodon, valta (s. 92). Aarteenmuodostamishimo on luonnostaan rajaton. *Laadullisesti* eli muotonsa puolesta raha on aineellisen rikkauden rajaton, ts. yleinen edustaja, koska se voidaan muuttaa välittömästi miksi tavaraksi tahansa. Jokainen todellinen rahasumma on kuitenkin *määrällisesti* rajallinen ja siitä syystä pelkkänä ostovälineenäkin teholtaan rajallinen. Tämä ristiriita pakottaa aarteen muodostajan yhä uudelleen jatkamaan Sisyfoksen työtä, kasaamista.

Kasaamalla kultaa ja hopeaa in plate\*\* luodaan sitä paitsi uusia markkinoita näille metalleille ja samalla piilevä rahalähde.

Aarteen muodostaminen toimii *liikkeellä olevan rahan poistokanavana tai täyttöjohtona* kiertokulussa tarvittavan rahamäärän alituisesti vaihdellessa (s. 95).

### b) Maksuväline

Tavaran kiertokulun kehittyessä syntyy uusia suhteita: tavaran luovuttaminen voi olla ajallisesti erotettu

\* — aarteet. *Toim.*

\*\* — esineinä. *Toim.*

tavaran hinnan realisoimisesta. Tavarat vaativat eripituisia tuotantoaikoja, niitä valmistetaan eri vuodenaikoina, monet on kuljetettava kaukaisille markkinoille jne. Siitä syystä A voi olla myyjänä ennen kuin ostaja B on maksukykyinen. Käytäntö säännöstelee maksuehdot siten, että A:sta tulee *velkoja*, B:stä *velallinen* ja rahasta tulee *maksuväline*. *Velkojan* ja *velallisen* suhde muodostuu jo *vastakoh taiseksi* (tätä voi esiintyä tavaran kiertokulusta riippumattakin, esim. muinais- ja keskiajalla) (s. 97).

Tässä suhteessa raha toimii 1. arvonmittana myytävän tavaran hinnan määrittelyssä, 2. kuvaannollisena ostovälineenä. Aarteeksi muuttuessaan R *tuli poistetuksi* kiertokulusta, nyt maksuvälineeksi muuttuessaan R joutuu kiertokulkuun, mutta vasta sitten kun T on siitä poistunut. Velallinen ostaja myy voidakseen *maksaa*, muutoin hänen omaisuutensa myydään julkisella pakokohuutokaupalla. R tulee siis nyt itse kiertokulkuprosessin suhteita vastaavan yhteiskunnallisen välttämättömyyden pakosta *myynnin itsetarkoitukseksi* (s. 97, 98).

Ostamisen ja myymisen eriaikaisuus, joka saa rahan toimimaan maksuvälineenä, johtaa samalla kiertokulkuvälineiden säästymiseen, maksujen keskittymiseen tiettyyn paikkaan. Virements Lyonissa keskiajalla oli eräänlainen clearing house, missä maksettiin vain molempien puolien saamista erotus (s. 98).

Sikäli kuin maksut tasoittavat toisensa, raha toimii vain kuvaannollisesti *laskurahana* eli arvon mittana. Sikäli kuin maksut on todella suoritettava, raha ei esiinny kiertokulkuvälineenä eikä vain aineenvaihdon häviävänä ja välittävänä muotona, vaan yhteiskunnallisen työn yksilöllisenä ruumiillistumana, vaihtoarvon itsenäisenä olemuksena, *absoluuttisena tavarana*. Tämä *välitön ristiriita* pistää silmään siinä tuotanto- ja kauppapulien vaiheessa, jota sanotaan *rahapulaksi*. Tämä syntyy vain siellä, missä maksujen keskeytymätön ketju ja niiden keinotekoinen tasoittamisjärjestelmä ovat täysin kehittyneet. Kun tässä koneistossa tapahtuu yleisiä häiriöitä, johtukoot ne mistä hyvänsä, raha muuttuu äkillisesti ja välittömästi pelkästä kuvaannollisesta *laskurahasta kovaksi rahaksi* eikä ole tavallisilla tavaroilla korvattavissa (s. 99).

*Luottoraha* saa alkunsa siitä, että raha toimii maksuvälineenä; velkasitoumukset itse kiertävät siirtäen velkasaavat henkilöltä toiselle. Luotto-olojen kehittyessä laajenee myös maksuvälineenä olevan rahan toiminta; sellaisena raha saa erikoisia olomuotoja, joissa se esiintyy suurten kauppatoimien piirissä, jota vastoin lyöty raha tulee tungetuksi pääasiallisesti vähittäiskaupan alalle (s. 101).

Kun tavarantuotanto on saavuttanut tietyn tason ja laajuuden, maksuvälineenä olevan rahan toiminta ylittää tavaran kiertokulkupiirin. Rahasta tulee *yleinen kontrahittavara*. *Korot, verot yms. muuttuvat luontoissuorituksista rahamaksuiksi*. Vrt. Ranska Ludvig XIV aikana (Boisguillebert ja Vauban), toiselta puolen Aasia, Turkki, Japani jne. (s. 102).

Rahan kehittyminen maksuvälineeksi panee kasamaan rahaa maksupäiviksi. Yhteiskunnan kehittyessä aarteiden muodostaminen itsenäisenä rikastumismuotona lakkaa ilmaantuakseen jälleen maksuvälineiden varannon muodostamisena (s. 103).

### c) M a a i l m a n r a h a

Yleismaailmallisessa liiketoiminnassa eliminoituvat lyödyn rahan, vaihtorahan, arvomerkkien paikalliset muodot ja raha esiintyy vain harkkojen muodossa *maailmanrahana*. *Vasta maailmanmarkkinoilla raha toimii kaikessa laajuudessaan tavarana, jonka luontoismuoto on samalla ihmistyön välitön yhteiskunnallinen toteutumismuoto in abstracto\**. Rahan olemassaolotapa tulee sen käsitettä vastaavaksi (s. 104; yksityiskohdat s. 105).

---

\* — abstraktisesti. *Toim.*

## TOINEN LUKU

### RAHAN MUUTTUMINEN PÄÄOMAKSI

#### I Pääoman yleinen kaava

Tavaran kiertokulku on pääoman lähtökohta. Tavaran tuotanto, tavaran kiertokulku ja sen kehittyminen, kauppa ovat sen johdosta kaikkialla niitä historiallisia edellytyksiä, joiden nojassa pääoma syntyy. Pääoman nykyinen elämänhistoria alkoi nykyaikaisen maailman-kaupan ja maailmanmarkkinoiden luomisesta 1500-luvulla (s. 106).

Kun tarkastelee tavaran kiertokulun synnyttämiä taloudellisia muotoja, osoittautuu sen viimeiseksi tuotteeksi raha, ja tämä on *pääoman ensimmäinen ilmenemismuoto*. Historiallisesti pääoma esiintyy maaomaisuutta vastaan aina ensinnä *rahaomaisuutena*, kauppiaan tai koronkiskurin pääomana, ja yhä vieläkin jokainen uusi pääoma astuu näyttämölle *rahana*, joka on tiettyjen prosessien kautta muuttuva pääomaksi.

Raha rahana ja raha pääomana eroavat alussa toisistaan vain erilaisen *kiertokulkumuotonsa* puolesta. Muodon  $T - R - T$  ohella on tavattavissa muoto  $R - T - R$ , ostaminen myymistä varten. Raha, jonka liikkeessä kuvastuu *tämä* kiertokulkumuoto, *muuttuu* pääomaksi, on sinänsä (ts. tarkoitukseltaan) jo pääomaa.

Kiertokulun  $R - T - R$  tuloksena on  $R - R$ , rahan vaihtaminen välillisesti rahaan. Ostan 100 punnalla puuvillaa ja myyn sen 110 punnasta, joten loppujen lopuksi olen vaihtanut 100 puntaa 110 puntaan, rahan rahaan.

Jos tämän prosessin tuloksena saataisiin samanlainen raha-arvo kuin siihen alunperin sijoitettiin, 100 puntaa 100 punnasta, niin prosessi olisi mieleetön. Mutta realisoikoonpa kauppias 100 puntaansa 100 punnasta, 110 punnasta tai vain 50 punnasta, hänen rahansa on kuitenkin

suorittanut omalaatuisen liikkeen, joka eroaa täysin tavaran kiertokulusta  $T - R - T$ . Tämän liikkeen ja  $T - R - T$ :n muotoeroavuuksia tarkasteltaessa tulee näkyviin myös sisällön eroavuus.

Kumpikin prosessin vaihe on sama kuin  $T - R - T$ :ssä. Mutta kokonaiskulussa on suuri ero.  $T - R - T$ :ssä raha on välittäjänä, tavara lähtö- ja päätekohtana; tapauksessa  $R - T - R$  on  $T$  välittäjä,  $R$  lähtö- ja päätekohta.  $T - R - T$ :ssä raha luovutetaan lopullisesti,  $R - T - R$ :ssä vain *sijoitetaan*, se pitää saada takaisin. *Se palaa takaisin lähtökohtaansa* — siis jo siinä rahan rahana suorittama kiertokulku eroaa silmin havaittavasti rahan pääomana suorittamasta kiertokulusta.

$T - R - T$ :ssä raha voi palata lähtökohtaansa vain siten, että *koko prosessi toistetaan*, myydään *uusia* tavaroita; paluu ei siis riipu itse prosessista. Sitä vastoin  $R - T - R$ :ssä sitä edellyttää heti alun alkaen prosessin luonne, eikä prosessi olisi täydellinen, jos paluu epäonnistuisi (s. 110).

Kiertoliikkeessä  $T - R - T$  lopputarkoituksena on käyttöarvo, kiertoliikkeessä  $R - T - R$  *itse vaihtoarvo*.

$T - R - T$ :ssä molemmilla äärikohtilla on sama varma taloudellinen muoto. Ne molemmat ovat *tavaraa ja yhtä suuria arvoja*. Ne ovat samalla kuitenkin laadullisesti erilaisia käyttöarvoja, ja prosessin sisältönä on yhteiskunnallinen aineiden vaihto.  $R - T - R$ :ssä operaatio näyttää ensi silmäykseltä tautologiselta, sisällyksettömältä. Sadan punnan vaihtaminen sataan puntaan ja vieläpä kiertoteitse näyttää mielettömältä. Rahasumma voi erota toisesta vain *suuruudeltaan*; sen vuoksi vain *äärikohtien määrällinen eroavuus* tekee  $R - T - R$ :n mielekkääksi. Kiertokulusta saadaan rahaa enemmän kuin siihen sijoitettiin. Sadalla punnalla ostettu puuvilla myydään esim.  $100 + 10$  punnasta; prosessi saa siis muodon  $R - T - R'$ , jossa  $R' = R + \Delta R$ . Tämä  $\Delta R$ , *tämä lisäkasvu on l i s ä a r v o*. Alun perin sijoitettu arvo ei ainoastaan säily kiertokulussa, vaan liittyy itseensä lisäarvoa, *lisää arvoaan*, ja *tämä liike muuttava rahan pääomaksi*.

Kiertoliikkeessä  $T - R - T$  voi olla äärikohtien arvon erilaisuutta, mutta se on puhtaasti satunnaista

tälle kiertokulkumuodolle, eikä  $T - R - T$  tule olemaan mielestöntä, jos äärikohtat ovat saman arvoisia — tämä on pikemminkin normaalikulun edellytys.

$T - R - T$ :n toistumisen rajana on sen ulkopuolella oleva lopullinen tarkoituserä, kulutus, tiettyjen tarpeiden tyydyttäminen. Sitä vastoin  $R - T - R$ :ssä alku ja loppu on sama, nimittäin raha, ja jo siitä syystä liike on loputon. Määrällisesti  $R + \Delta R$  eroaa tosin  $R$ :stä, mutta on sittenkin vain *rajallinen* rahasumma; jos se kulutettaisiin, se lakkaisi olemasta pääomaa; jos se otettaisiin pois kiertokulusta, se pysyisi muuttumattomana aarteena. Jos kerran on olemassa arvon lisäämisen tarve, niin se on olemassa yhtä hyvin  $R'$ :n kuin  $R$ :nkin osalta, ja pääoman liike on rajaton, koska sen tavoite on prosessin lopussa yhtä saavuttamattomissa kuin alussa (s. 111—113). Tämän prosessin ylläpitäjänä rahanomistajasta tulee *kapitalisti*.

Jos kohta tavarankiertokulussa vaihtoarvo kehittyy korkeintaan itsenäiseksi muodoksi verrattuna tavarankäyttöarvoon, niin *tässä se yhä täkkinä osoittautuu edistyväksi, itseään kehittäväksi substanssiksi, jolle tavara ja raha ovat pelkkiä muotoja. Alkuperäisenä arvona se jopa eroaa omasta itsestään lisäarvona*. Se muuttuu kasvavaksi rahaksi ja sellaisena pääomaksi (s. 116).

$R - T - R'$  näyttää tosin vain kauppiaan pääomalle ominaiselta muodolta. Mutta myös teollisuuspääoma on rahaa, joka muuttuu tavaraksi ja sitten jälleen myynnin tietä suuremmaksi rahamääräksi. Toimitukset, jotka suoritetaan *kiertokulun ulkopuolella, oston ja myynnin välimailloilla*, eivät muuta siinä mitään. Korkea tuottavassa pääomassa tämä prosessi esiintyy vihdoin välittömästi muodossa  $R - R'$ , arvossa, joka on ikään kuin itseään suurempi (s. 117).

## II Yleisen kaavan ristiriitaisuudet

Se kiertokulun muoto, jossa raha muuttuu pääomaksi, on ristiriidassa kaikkien tähänastisten tavarankäytön, arvon, rahan ja itse kiertokulun luonnetta koskevien lakien kanssa. Voiko tämän saada aikaan käänteisen järjestyksen puhtaasti muodollinen erilaisuus?



Enemmänkin. Tämä käänteisyys koskee vain yhtä kolmesta toimivasta henkilöstä. Kapitalistina ostan tavaraa A:lta ja myyn sen jälleen B:lle. A ja B esiintyvät yksinomaan vain tavaran ostajana ja myyjänä. Kummasakin tapauksessa olen heihin nähden vain pelkkä rahanomistaja tai tavaranomistaja, toiseen nähden ostaja eli raha, toiseen nähden myyjä eli tavara, mutta en kumpaankaan nähden kapitalisti tai jokin, joka edustaisi jotain, mikä on enemmän kuin raha tai tavara. A:n osalta liiketoimi alkoi *myynnistä*, B:n osalta se päättyi *ostoon*, siis aivan niin kuin tavaran kiertokulussa. Jos oikeuteni lisäarvoon perustuisi käänteiseen järjestykseen, ei lisäarvon saantimahdollisuutta olisi, koska A voisi myydä välittömästi B:lle.

Olettakaamme A:n ja B:n ostavan tavaroita toisiltaan välittömästi. *Molemmat* voivat voittaa, mitä *käyttöarvoon* tulee; A voi tuottaa tavaraansa jopa enemmän kuin B voisi samassa ajassa tuottaa ja vice versa, jolloin taaskin molemmat voittaisivat. *Vaihtoarvon* laita on kuitenkin toisin. Siinä suhteessa vaihdetaan toisiinsa *samanlaisia arvosuureita* silloinkin kun niiden väliin tulee raha kiertokulkuvälineenä (s. 119).

Abstraktisesti katsoen yksinkertaisessa tavaran kiertokulussa tapahtuu — lukuun ottamatta käyttöarvon korvaamista toisella — vain tavaran *muodonvaihdos*. Mikäli tavaran kiertokulku edellyttää ainoastaan tavaran vaihtoarvon muodonvaihdosta, se edellyttää *vastikkeiden vaihtoa*, jos ilmiö tapahtuu *aidossa* muodossaan. Tavarat voivat tosin tulla myydyiksi hintoihin, jotka poikkeavat niiden arvosta, mutta vain silloin kun loukataan tavaranvaihdon lakia. Puhtaassa muodossaan se on vastikkeiden vaihtoa eikä siis ole rikastumiskeino (s. 120).

Siitä syystä kaikki yritykset johtaa lisäarvo tavaran kiertokulusta ovat virheellisiä (Condillac, s. 121, Newman, s. 122).

Olettakaamme kuitenkin, ettei vaihto tapahdu puhtaassa muodossa, *että vaihdetaan ei-vastikkeita*. Olettakaamme, että jokainen myyjä myy tavaransa 10 % yli niiden arvon. Kaikki jää ennalleen, sillä kukin menettää ostajana sen, minkä hän voittaa myyjänä. Aivan niin kuin rahan arvo olisi muuttunut 10 %. Samoin on laita

jos *ostajat* ostavat kaiken 10 % alle arvon (s. 123) (Torrens).

Olettamus, että lisäarvo syntyy hinnanlisäyksestä, edellyttää olevaksi luokan, joka *ostaa, mutta ei myy, ts. kuluttaa, mutta ei tuota*, ja jolle raha virtaa yhtenäin *ilmaiseksi*. Tavaroiden myyminen sellaiselle luokalle yli niiden arvon merkitsee vain ilmaiseksi annetun rahan keinottelemista osaksi takaisin. (Vähä-Aasia, Rooma.) Tällöin myyjä jää sittenkin petetyksi eikä voi näin ollen rikastua, saada lisäarvoa.

Ottakaamme *petkutusta* staus. A myy B:lle viiniä 40 punnan arvosta saaden vastineeksi 50 punnan arvosta viljaa. A on voittanut 10 punttaa. A:lla ja B:llä on kuitenkin yhteensä vain 90 punttaa, A:lla 50 ja B:llä vain 40. Arvo on siirretty, vaan ei *luotu*. Minkään maan kapitalistiluokka kokonaisuudessaan ei voi hyötyä omalla kustannuksellaan (s. 126).

Siis vastikkeita vaihdettaessa ei synny mitään lisäarvoa eikä myöskään ei-vastikkeita vaihdettaessa synny lisäarvoa. Tavarankiertokulku ei luo uutta arvoa.

Vanhimmat ja yleisimmät pääoman muodot, kauppa-pääoma ja koronkiskojan pääoma jäävät tässä sen vuoksi huomioon ottamatta. Ellei kauppa-pääoman arvon lisääntymistä tahdota selittää pelkästä *petkutuksesta* johtuneeksi, tarvitaan monia, tästä vielä puuttuvia välijäseniä. Sitäkin enemmän tämä koskee koronkiskojan pääomaa ja korkoa tuottavaa pääomaa. Myöhemmin osoitetaan kumpikin johdannaisiksi muodoiksi ja myös selitetään, miksi ne *esiintyvät* historiallisesti *ennen* nykyaikaista pääomaa.

Lisäarvoa ei siis voi syntyä kiertokulusta. Entä sen ulkopuolella? Sen ulkopuolella tavarantuoja on yksinkertaisesti tavaransa tuottaja ja tämän tavaranki arvo riippuu tietyn yhteiskunnallisen lain mukaan mitattavasta hänen tavaraan sisältyvän työnsä paljoudesta; tämä arvo ilmaistaan laskurahalla, esim. 10 punnan hintana. Mutta tämä arvo ei ole samalla 11 punnan suuruinen arvo; hänen työnsä luo arvoa, mutta ei arvoaan lisäävää arvoa. Hän voi lisätä arvoa olemassa olevaan arvoon, mutta se käy päinsä vain *tekemällä lisää työtä*. Tavarantuoja ei siis voi tuottaa *lisäarvoa kiertokulun*

*ulkopuolella* ja ryhtymättä tekemisiin muiden tavaranomistajien kanssa.

Pääoman täytyy syntyä tavaran kiertokulussa ja samalla *ei siinä* (s. 128).

Siis: Rahan muuttuminen pääomaksi on selvitettävä tavaran vaihdon sisäisten lakien pohjalla, niin että lähtökohtana on vastikkeiden vaihto. Rahanomistajamme, joka vielä on vain kapitalistin toukka, täytyy ostaa tavarat niiden arvosta, myydä ne niiden arvosta ja saada kuitenkin prosessin lopussa arvoa enemmän kuin hän on siihen sijoittanut. Hänen kehittymisensä perheksi täytyy tapahtua kiertokulun piirissä ja samalla ei-kiertokulun piirissä. Nämä ovat probleemien ehdot. Hic Rhodus, hic salta!\* (s. 129).

### III Työvoiman osto ja myynti

Pääomaksi muodostuvan rahan arvonmuutos ei voi tapahtua itse rahassa, sillä ostettaessa raha realisoi vain tavaran hinnan ja toisaalta rahan arvon suuruus ei muutu niin kauan kuin raha *pysyy rahana*, ja myytäessä raha samoin ainoastaan muuttaa tavaran luontoisluodostaan rahamuotoon. Muutoksen täytyy siis tapahtua kaavaan  $R - T - R$  sisältyvässä *tavarassa*; ei kuitenkaan sen *vaih toarvossa*, koska vaihdetaan vastikkeita, vaan se voi johtua vain tavaran *käyttöarvosta sellaisenaan*, ts. tavaran *käytöstä*. Siihen tarvitaan tavara, *jonka käyttöarvolla on ominaisuus olla vaih toarvon lähteenä*, ja sellainen tavara on olemassa, nimittäin *t y ö v o i m a* (s. 130).

Jotta rahanomistaja löytäisi työvoiman *tavarana* markkinoilta, sen pitää olla omistajansa myytävissä, olla siis *v a p a a t a* työvoimaa. Koska molemmat, sekä ostaja että myyjä, ovat sopimuskumppaneina *juridisesti samanarvoisia* henkilöitä, työvoiman täytyy tulla myydyksi vain *väliaikaisesti*, sillä jos se myydään en bloc\*\*, myyjä ei pysy enää myyjänä, vaan muuttuu itse tavaraksi.

\* — Tässä on Rhodos, hyppää tässä! — vastaus kerskurille (Aisopoksen faabelista Kerskuri), joka väitti, että hän teki Rhodossaarella valtavia hyppyjä. *Toim.*

\*\* — kokonaan; tässä: ainiaaksi. *Toim.*

Mutta sitä varten omistajan täytyy sen sijaan, että voisi myydä *tavaroita*, joissa hänen työnsä on esineellistynyt, olla päinvastoin sellaisessa asemassa, että hänen on pakko myydä *omaa työvoimaansa tavaran* (s. 131).

Voidakseen muuttaa rahansa pääomaksi rahanomistajan on siis löydettävä tavaramarkkinoilta *vapaa* työläinen, vapaa kahdessa mielessä: tämä hallitsee vapaana henkilönä työvoimaansa kuten *omaa* tavaraansa eikä toisaalta omaa mitään *muuta* myytävää tavaraa, on vapaa kuin taivaan lintu, vapaa kaikista työvoimansa käyttöön tarvittavista *esineistä* (s. 132).

Rahanomistajan ja työvoiman omistajan suhde ei muuten ole luonnonomainen eikä kaikille ajoille yhteinen yhteiskunnallinen suhde, vaan se on *historiallinen* suhde, monien taloudellisten mullistusten tuote. Myös edellä tarkastelluilla taloudellisilla kategorioilla on oma historiallinen leimansa. Jotta tuote tulisi tavaraksi, sitä ei saa tuottaa enää välittömäksi olemassaolon välineeksi. Tavaramäärä voi saada arvomuodon vasta *tietynlaisen, kapitalistisen tuotantotavan* puitteissa, joskin tavarantuotantoa ja kiertokulkua voi esiintyä jo siellä, missä tuotteiden valtaosa ei muodostu koskaan tavaraksi. Raha voi ditto\* olla olemassa kaikkina kausina, jolloin tavarankiertokulku on saavuttanut tietyn tason; rahan eri muodot alkaen pelkäästä vastikkeesta aina maailmanrahaan asti edellyttävät erilaisia kehitysasteita, vaikka varsin heikostikin kehittynyt tavarankiertokulku voi ne kaikki synnyttää. Sitä vastoin *pääoma* syntyy vain edellä mainituin ehdoin, ja tämä ehto käsittää kokonaisen maailmanhistorian (s. 133).

Työvoimalla on vaihtoarvo, jonka kuten kaikkien muidenkin tavaroiden vaihtoarvon määrää työvoiman tuottamiseen ja siis myös uusintamiseen tarvittava työaika. Työvoiman arvo on työvoiman omistajan ylläpitämiseen ja nimenomaan työvoiman normaalin työkyvyn ylläpitämiseen tarvittavien elämäntarvikkeiden arvo. Nämä määräytyvät *ilmaston, luonnonolojen* yms. mukaan, samoin kuin kunkin maan *historiallisesti* muodostuneen

---

\* — myös. *Toim.*

standard of lifen\* mukaan. Ne vaihtelevat, mutta ovat kyseisessä maassa ja kyseisenä aikana *vallitsevia*. Ne käsittävät edelleen *täydennysmiesten*, ts. *lasten* elämäntarvikkeet, joten näiden omalaatuisten tavaranomistajien rotu ikuistuu. Niihin kuuluvat edelleen taitoa vaativan työn ollessa kysymyksessä *koulutuskustannukset* (s. 135).

Työvoiman arvon alimpana rajana on *fyysisesti välttämättömien elämäntarvikkeiden* arvo. Jos työvoiman hinta alenee tähän minimiin, se alenee silloin alle työvoiman *arvon*, sillä tämä arvo edellyttää *normaalilaatuista* eikä alikuntoista työvoimaa (s. 136).

Työn luonteeseen kuuluu, että työvoimaa käytetään vasta sopimuksenteon *jälkeen* ja, koska sellaisiin tavaroihin nähden raha on enimmäkseen *maksuväline*, kaikissa kapitalistisen tuotantotavan maissa työvoimasta maksetaan vasta sitten kun sitä on *käytetty*. *Työläinen antaa siis kaikkialla luottoa kapitalistille* (s. 137, 138).

Työvoiman kulutusprosessi on samalla *tavaran ja lisäarvon tuottamisprosessi*, ja tämä kulutus tapahtuu *kiertokulun piirin* ulkopuolella (s. 140).

---

\* — elintason. *Toim.*

## KOLMAS LUKU

### ABSOLUUTTISEN LISÄARVON TUOTANTO

#### I Työprosessi ja arvonlisäysprosessi

Työvoiman ostaja kuluttaa työvoimaa panemalla työvoiman myyjän tekemään työtä. Esiintyäkseen tavarana tämän työn on esiinnyttävä ensin käyttöarvona ja sellaisena se on riippumaton spesifisestä kapitalistin ja työläisen välisestä suhteesta. Työprosessia sellaisenaan selittää s. 141—149.

Kapitalistisella perustalla tapahtuvassa työprosessissa on kaksi erikoisuutta: 1. työmies tekee työtä kapitalistin valvonnan alaisena, 2. tuote on kapitalistin omaisuutta, sillä työprosessi on nyt vain kapitalistin ostaman kahden *olion*, nimittäin työvoiman ja tuotantovälineiden prosessi (s. 150).

Kapitalisti ei kuitenkaan halua tuottaa käyttöarvoa *sellaisenaan*, vaan ainoastaan vaihtoarvon ja erikoisesti *lisäarvon* edustajana. Näin ollen työ muodostuu *tuotantoprosessin ja arvonmuodostusprosessin ykseydeksi*, kuten tavara on käyttöarvon ja vaihtoarvon ykseys (s. 151).

On siis tutkittava tuotteessa esineellistynyttä työmäärää.

Esimerkiksi lanka. Olettakaamme sen valmistamiseen tarvittavan 10 naulaa puuvillaa, sanokaamme 10 šillingin arvosta, ja työvälineitä, joiden välttämätön kuluminen kehrättäessä on merkitty tässä lyhyiden vuoksi 2 šillingin arvoiseksi väärtinämääräksi. Tuote kattaa siten 12 šillingiä tuotantovälinekuluja, ts. mikäli tuote on 1. tullut *todella käyttöarvoksi*, tässä tapauksessa langaksi, ja 2. mikäli nämä työvälineet ovat edustaneet *vain yhteiskunnallisesti välttämätöntä työaikaa*, Kuinka suuren lisän antaa siihen kehruu?

Työprosessia tarkastellaan tässä siis aivan toiselta puolen. Puuvillanviljelijän, värttinäntekijän jakehräjän ym. työt ovat tuotteen arvon yhteismitallisina osina — laadullisesti yleiseksi välttämättömäksi *arvoa luovaksi* työksi samastettuina — siis pelkästään määrällisesti erotettavissa ja juuri siitä syystä *määrällisesti* ajanpituudella *mitattavissa*. Tämä aika oletetaan *yh teiskunnallisesti välttämättömäksi* työajaksi, sillä vain tämä on arvoa luovaa.

Olkoon työvoiman päiväarvo = 3 šillinkiä ja edustakoon tämä 6 työtuntia ja valmistetakoon tunnissa  $1\frac{2}{3}$  naulaa lankaa, siis 6 tunnissa 10 naulaa lankaa 10 naulasta puuvillaa (kuten edellä), niin 6 tunnissa arvo on lisääntynyt 3 šillinkiä ja tuote on 15 šillingin arvoinen (10 š + 2 š + 3 š) eli 1 š 6 pennyä lankanaulalta.

Tässä ei ole kuitenkaan lisäarvoa. Tämä ei voi tyydyttää kapitalistia. (Vulgaarin taloustieteen verukkeet, s. 157.)

Oletimme työvoiman päiväarvoksi 3 šillinkiä, koska siinä esineellistyi  $\frac{1}{2}$  työpäivää eli 6 tuntia. Se että tarvitaan  $\frac{1}{2}$  työpäivää *työläisen ylläpitoon 24 tunnin ajan, ei suinkaan estä häntä tekemästä työtä koko päivän*. Työvoiman arvo ja sen luoma arvo ovat kaksi eri suuretta. Työvoiman *hyödyllinen* ominaisuus oli ainoastaan *conditio sine qua non\**, kun taas ratkaisevana tekijänä oli työvoiman *erikoinen* käyttöarvo, *ominaisuus olla sen omaa vaihtoarvoa suuremman vaihtoarvon lähde* (s. 159).

Työmies tekee siis 12 tuntia työtä, käyttää kehruuseen 20 naulaa puuvillaa = 20 š ja 4 š:n arvosta värttinöitä ja hänen työnsä maksaa 3 š = 27 š. Tuotteessa on kuitenkin esineellistynyt 4 työpäivän arvosta värttinöitä ja puuvillaa sekä 1 työpäivä kehruuta = 5 työpäivää à 6 š = 30 š, mikä on tuotteen arvo. Tuotteessa on 3 š lisäarvoa; raha on muuttunut pääomaksi (s. 160). Probleeman kaikki ehdot on täytetty (yksityiskohdat s. 160).

*Arvonlisäysprosessi* on työprosessi, joka arvonmuodostamisprosessina jatkuu *pitemmälle* sitä kohtaa, missä se on tuottanut pelkästään työvoiman maksetun arvon *vasta-arvon*.

\* — välttämätön ehto, *Toim*,

Arvonmuodostumisprosessi eroaa tavallisesta työprosessista siinä, että viimeksi mainittu katsotaan *laadulliseksi* ja ensiksi mainittu *määrälliseksi*, vieläpä vain sikäli kuin siihen sisältyy yhteiskunnallisesti välttämätöntä työaikaa (s. 161. Yksityiskohdat s. 162).

Työprosessin ja *arvonmuodostumisprosessin* ykseytenä tuotantoprosessi on *tavarantuotantoa*, työprosessin ja *arvonlisäysprosessin* ykseytenä se on *kapitalistinen tavarantuotantoprosessi* (s. 163).

Yhdistetyn työn pelkistäminen yksinkertaiseksi (s. 163—165).

## II Pysyvä ja vaihteleva pääoma

Työprosessi lisää *uutta* arvoa työn esineeseen ja *siirtää* samalla työn esineen arvon tuotteeseen, *säilyttää* sen siis pelkästään uutta arvoa lisäämällä. Tämä kaksinaimainen tulos saavutetaan näin: työn *erikoisen hyödyllinen, laadullinen luonne* muuttaa yhden käyttöarvon toiseksi käyttöarvoksi ja *säilyttää siten arvon*; työn *arvoa muodostava, abstraktisen yleinen, määrällinen luonne lisää arvoa* (s. 166).

Kuusinkertaistukoon esim. kehruutyön tuottavuus. *Hyödyllisenä* (laadullisena) työnä työ *säilyttää* samassa ajassa kuusi kertaa enemmän työvälineitä. *Uutta* arvoa se lisää kuitenkin vain sen verran kuin ennenkin, ts. jokaisessa lankanaulassa on vain  $\frac{1}{6}$  aikaisemmin lisäystä uudesta arvosta. *Arvoa luovana* työnä se ei tuota enemmän kuin aikaisemmin (s. 167). Päinvastoin käy, jos kehruutyön tuottavuus pysyy samanlaisena, mutta työvälineiden arvo kohoaa (s. 168).

Työväline luovuttaa tuotteeseen vain sen arvon, minkä se *itse menettää* (s. 169). Tämä tapahtuu eri tapauksissa eri lailla. Hiili, voiteluaineet ym. kulutetaan kokonaan. Raaka-aine saa uuden muodon. Työkalut, koneet jne. luovuttavat arvonsa vain hitaasti ja osittain ja niiden kuluminen lasketaan kokemuseräisesti (s. 169, 170). Tällöin työkalu jää kuitenkin edelleenkin *kokonaan* työprosessiin. Tässä siis sama työkalu osallistuu *kokonaan työprosessiin* ja vain osittaisesti *arvonlisäysprosessiin*, joten molempien prosessien välinen ero kuvastuu esineellisissä



tekijöissä (s. 171). Sitä vastoin raaka-aine, josta muodostuu jätteitä, sisältyy kokonaan arvonlisäysprosessiin ja vain osittain työprosessiin, koska se minus jätteet ilmenee tuotteessa (s. 171).

Työväline ei voi missään tapauksessa luovuttaa vaihtoarvoa *enemmän* kuin mitä sillä itsellään on ollut — se palvelee työprosessissa vain käyttöarvona ja voi sen vuoksi luovuttaa vain sen vaihtoarvon, mikä sillä on jo ennestään ollut (s. 172).

Kapitalistin kannalta tällä arvon säilymisellä on suuri arvo eikä se maksa hänelle mitään (s. 173, 174).

Säilynyt arvo vain *ilmenee uudelleen*, se oli olemassa jo aikaisemmin, ja vain työprosessi *lisää uuden arvon*. Ja nimenomaan kapitalistisessa tuotannossa *lisäarvon*, sen ylijäämän, joka *tuotteen arvossa ylittää kulutettujen tuotteen muodostajien* (tuotantovälineiden ja työvoiman) *arvon* (s. 175, 176).

Täten on kuvattu ne olomuodot, jotka alkuperäinen pääoma-arvo ottaa luopuessaan rahamuodosta ja muuttuessaan samalla työprosessin tekijöiksi: 1. ostettaessa *työvälineitä* ja 2. ostettaessa *työvoimaa*.

*Työvälineisiin* sijoitettu pääoma *ei* siis muuta arvonsa suuruutta tuotantoprosessissa; sanomme sitä *pysyväksi pääomaksi*.

*Työvoimaan* sijoitettu osa *muuttaa* arvoaan, tuottaa 1. *oman* arvonsa ja 2. *lisäarvon*, se on *vaihtelevaa pääomaa* (s. 176).

(Pääoma on *pysyvää* vain erikoisesti kysymyksessä olevaan tuotantoprosessiin nähden, jossa se ei muutu; se voi koostua milloin suuremmasta, milloin pienemmästä työvälinemäärästä ja ostettujen työvälineiden arvo voi nousta ja laskea, mutta tämä ei koske niiden suhdetta tuotantoprosessiin (s. 177). Samoin voi vaihdella prosenttisuhde, jossa kyseinen pääoma jakautuu pysyvään ja vaihtelevaan, mutta jokaisessa kyseisessä tapauksessa *c* jää pysyväksi ja *v* vaihtelevaksi pääomaksi) (s. 178).

### III Lisäarvon suhdeluku

$P = 500 \text{ puntaa} = 410^c + 90^v$ . Kun päättyy tuotantoprosessi, jossa *v* muutettiin työvoimaksi, saadaan  $410^c +$

+  $90^v$  +  $90^m$  = 590. Olettakaamme, että *c*:stä tulisi raaka-aineen osalle 312 punttaa, apuaineiden osalle 44 ja koneiden kulumisen osalle 54 punttaa = 410 punttaa. Koneiden yhteinen arvo olisi kuitenkin 1054 punttaa. Mikäli koneiden arvo laskettaisiin mukaan kokonaisuudessaan, tulisi *c* yhtälön kummallekin puolelle 1410, lisäarvo olisi samoin kuin ennenkin 90 (s. 179).

Koska *c*:n arvo esiintyy jälleen vain tuotteessa, niin saatu tuotearvo eroaa prosessissa saadusta arvotuotteesta, joka ei siis ole =  $c + v + m$ , vaan =  $v + m$ . Arvonlisäysprosessin kannalta *c*:n suuruudella ei siis ole merkitystä, ts.  $c = 0$  (s. 180). Näin tapahtuu myös käytännössä, kun ei oteta huomioon kaupallista laskutapaa, esim. laskettaessa jonkin maan teollisuudestaan saamaa voittoa vähennetään sen ulkoa tuomat raaka-aineet (s. 181). Tarpeellinen aineisto lisäarvon suhteesta kokonaispääomaan III kirjassa.<sup>115</sup>

Siis lisäarvon suhdeluku =  $m : v$ , edellä  $90 : 90 = 100\%$ .

Työaika, jossa työmies uusintaa työvoimansa arvon — kapitalististen tai muiden suhteiden vallitessa — on välttämätöntä työtä ja yli sen jatkuva työ, joka luo kapitalistille lisäarvoa, on lisätyötä (s. 183, 184). Lisäarvo on esineellistynyttä lisätyötä, ja ainoastaan sen puristamismuoto erottaa toisistaan eri yhteiskuntamuodostumat.

Esimerkki väärennyksestä, *c* lasketaan mukaan, ks. s. 185—196 (*Senior*).

Välttämättömän työn ja lisätyön summa = *työpäivä*.

#### IV Työpäivä

Välttämätön työaika on tietty. Lisätyö vaihtelee, mutta tietyissä puitteissa. Se ei voi olla koskaan = 0, sillä muutoin kapitalistinen tuotanto lakkaisi. Fyysisistä syistä se ei voi koskaan kohota 24 tuntiin, ja lisäksi ylimpään rajaan vaikuttavat aina moraaliset syyt. Rajat ovat kuitenkin varsin joustavia. Taloudellinen vaatimus on, ettei työpäivä olisi pitempi kuin mikä vastaa työläisen normaalia kulutusta. Mutta mikä on normaalia? Tässä on ristiriita ja se on ratkaistavissa vain voimalla,

Siitä johtuu työväenluokan ja kapitalistiluokan välinen taistelu *normaalityöpäivästä* (s. 198—202).

Lisätyö aikaisempina yhteiskunnallisina kausina. Niin kauan kuin vaihtoarvo ei ollut käyttöarvoa tärkeämpi, lisätyö oli lievempää esim. muinaisaikoina: vain siellä missä tuotettiin välittömästi vaihtoarvoa — kultaa ja hopeaa — lisätyö oli hirveää (s. 203). Samoin Amerikan orjavaltioissa vientipuuvillan massatuotantoon asti. Samoin veropäivätyö esim. Romaniassa.

Veropäivätyö kapitalistisen riiston parhaana vertailukohtena, sillä se määrittää ja osoittaa lisätyön erikoisesti suoritettavaksi työajaksi. Valakian *Règlement organique*<sup>116</sup> (s. 204—206).

Niin kuin tämä on lisätyöhimon positiivinen ilmaus, niin myös Englannin *Factory Acts* on sen negatiivinen ilmaus.

*Factory Acts*. Laki vuodelta 1850 (s. 207) 10 1/2 tuntia ja lauantaisin 7 1/2 = 60 tuntia viikossa. Lain kiertämisestä koitunut tehtailijain voitto (s. 208—211).

*Riisto rajoittamattomilla* tai vasta myöhemmin rajoitetuilla aloilla: *pitsiteollisuus* (s. 212), *saviteollisuus* (s. 213), *tulitikut* (s. 214), *tapetit* (s. 214—217), *leipomot* (s. 217—222), *rautatieläiset* (s. 223), *ompeelijat* (s. 223—225), *sepät* (s. 226), *päivä- ja yötyö, vuorojärjestelmä: a) sulatot ja metallinjalostusteollisuus* (s. 227—236).

Nämä tosiasiat todistavat, että pääoma ei pidä työläistä minään muuna kuin *työvoimana*, jonka koko aika on työaikaa niin kauan kuin tämä ajallisesti on suinkin mahdollista, ja että kapitalistista on samantekevää, miten kauan työläinen elää (s. 236—238). Mutta eikö tämä ole kapitalistien omienkin etujen vastaista? Miten on nopeasti kuluvien työläisten korvaamisen laita? Järjestynyt orjakauppa Yhdysvalloissa kohotti orjien pikaisen kulutuksen taloudelliseksi periaatteeksi, aivan niin kuin Euroopassa työläisten virtaaminen maaseutu-piireistä jne. (s. 239). *Poorhouse — supply\** (s. 240). Kapitalisti näkee vain alituisesti käytettävissä olevan liiväväestön ja kuluttaa sitä. Vaikkapa sukupuuttoon — *après moi le déluge\*\**. *Pääoma ei välitä työläisen tervey-*

\* — Köyhäintalojen työvoimatoimitukset. *Toim.*

\*\* — minun jälkeeni vedenpaisumus! *Toim.*

*destä eikä hänen elämänsä pituudesta siellä, missä yhteiskunta ei pakota siitä välittämään, ja vapaa kilpailu panee kapitalistisen tuotannon sisäiset lait vaikuttamaan yksityiseen kapitalistiin ulkoisen pakkolain tavalla (s. 243).*

*Normaalityöpäivän säätäminen on tulos monisatavuotisesta kapitalistin ja työläisen välisestä taistelusta.*

Alussa lakeja säädettiin työajan pidentämiseksi, nyt sen lyhentämiseksi (s. 244). Ensimmäinen Statute of Labourers\* Edvard III:n 23. hallitusvuonna, 1349, sen tekosyn nojalla, että rutto oli vähentänyt väestöä niin, että jokaisen täytyi tehdä enemmän työtä. Siitä syystä säädettiin lailla palkkamaksimi ja työpäivän aikarajat. Henrik VII:n aikana 1496 maatyöläisten ja kaikkien käsityöläisten (artificers) työpäivä kesti kesällä, maaliskuusta syyskuuhun, klo 5:stä a. klo 7:ään ja 8:aan i. tunnin, puolentoista tunnin ja puolen tunnin = 3 tunnin väliajoin. Talvella klo 5:stä iltapimeään. Tätä säädöstä ei noudatettu koskaan tiukasti. Pääoman käytettävissä ei vielä 1700-luvullakaan ollut *koko* viikon työ (lukuunottamatta maatyöläisiä). Ks. sen ajan polemiikkia (s. 248—251). Vasta suurteollisuus sai aikaan tämän ja enemmänkin, se murskasi *kaikki* puitteet ja riisti mitä häikäilemättömimmin työläisiä. Proletariaatti nousi vastarintaan heti kun tuli jälleen tajuihinsa. Vuosien 1802—1833 5 lakia olivat nimellisiä, koska ei ollut tarkastajia. Vasta vuoden 1833 laki saattoi voimaan 4:llä tekstiili-teollisuuden alalla normaalityöpäivän: klo 5.30:stä a. klo 8.30:een i., jonka ajan kuluessa 13—18-vuotiaita young persons\*\* sallittiin käyttää vain 12 tuntia ja 1 1/2 tunnin väliajoin. 9—13 vuoden ikäisiä lapsia vain 8 tuntia, ja lasten ja nuorten yötyö kiellettiin (s. 253—255).

Relaissystem\*\*\* ja tämän väärinkäyttö lain kiertämistarkoituksessa (s. 256).<sup>†</sup> Vihdoin vuoden 1844 laki, joka asetti *naiset iästä riippumatta* samaan asemaan kuin young persons, rajoitti lasten työpäivän 6 1/2 tuntiin, pani relaissystemin aisoihin. Sen sijaan sallittiin nyt

\* — työväenlaki. *Toim.*

\*\* — alaikäisiä. *Toim.*

\*\*\* — vuorojärjestelmä. *Toim.*

kuitenkin 8-vuotisten lasten työ. Vihdoin 1847 säädettiin naisten ja alaikäisten 10 tunnin työpäivälaki (s. 259). Kapitalistien yritykset vastustaa sitä (s. 260—268). Vuoden 1847 laissa ollut vika aiheutti sittemmin vuoden 1850 kompromissilain (s. 269), jolla säädettiin alaikäisten ja naisten työpäivän pituudeksi 10 1/2 tuntia viitenä päivänä ja 7 1/2 tuntia yhtenä päivänä = 60 tuntia viikossa, jota paitsi työn piti tapahtua klo 6:n ja 18:n välisenä aikana. Muussa suhteessa lasten osalta vuoden 1847 laki pysyi voimassa. Poikkeuksena silkkiteollisuus (s. 270). Lastenkin työaika rajoitettiin 1853 klo 6:n ja 18:n välille (s. 272).

Printworks Act\* 1845 ei rajoittanut juuri mitään. Lapset ja naiset voivat tehdä työtä 16 tuntia!

Valkaisutehtaat ja värjäämöt 1860, pitsitehtaat 1864, saviastiatehtaat ja monet muut alat 1863 (tehdaslain alaisiksi, erityinen ulkoilmassa tapahtuvaa valkaisua ja leipomoita koskeva laki annettiin samana vuonna) (s. 274).

Vasta suurteollisuus synnyttää siis työajan rajoittamistarpeen, mutta sitten osoittautuu, että sama yletön työnteko on vallannut vähitellen kaikki muutkin alat (s. 277).

Historia osoittaa edelleen, että yksityinen »vapaa» työläinen on kapitalistin edessä turvaton ja alakynnessä varsinkin naisten ja lasten työn tullessa käytäntöön ja että tämä on omiaan synnyttämään työläisten ja kapitalistien välistä luokkataistelua (s. 278).

Ranskassa kaikkia ikäluokkia ja työaloja koskeva 12 tunnin työaikalaki vasta 1848. (Ks. kuitenkin s. 253 huomautusta, joka koskee Ranskassa 1841 lasten työstä annettua lakia, mikä pantiin todella täytäntöön vasta 1853 ja silloinkin vain Nordin departementissa.) Belgiassa täydellinen »työvapaus». Amerikassa kahdeksaa tuntia vaativa liike (s. 279).

Työläinen poistuu siis työprosessista vallan toisin kuin hän siihen yhtyi. Työsopimusta hän ei tehnyt minään vapaana osapuolena; aika joksi hän voi vapaasti myydä työvoimansa, on aika joksi hänen on pakko se

\* — Laki karttuunipainoista. Toim.

myydä, ja vain työläisten *joukkovastarinta* valloittaa heille *valtion lain*, joka estää heitä myymästä itseään ja sukukuntaansa kuolemaan ja orjuuteen pääoman kanssa tehdyn vapaaehtoisen sopimuksen tietä. Luovuttamattomien ihmisoikeuksien loistelias luettelon tilalle tulee tehdaslain vaatimaton Magna Charta (s. 280—281).

## V Lisäarvon suhdeluku ja paljous

*Suhdeluvun* ohella edellytetään samalla myös tiettyä *paljoutta* (massaa). Jos yhden työvoiman päivääro on 3 šillinkiä ja lisäarvon suhdeluku = 100 %, niin lisäarvon paljous päivää kohti = 3 šillinkiä yhden työläisen osalta.

1. Koska *vaihteleva pääoma* on *kaikkien* kapitalistin samanaikaisesti käyttämien työvoimien arvon rahallinen ilmaisu, niin niiden tuottaman lisäarvon *paljous* = = vaihteleva pääoma kerrottuna lisäarvon suhdeluvulla. Molemmat tekijät voivat vaihdella, ja siksi syntyy erilaisia yhdistelmiä. Lisäarvon *paljous* voi kasvaa vaihtelevan pääoman pienetessäkin, jos suhdeluku suurenee, nimittäin työpäivä *pitenee* (s. 282).

2. Tämän lisäarvon suhdeluvun suurenemisen *ehdotomana rajana* on se, ettei työpäivää voida koskaan pidentää täyteen 24 tuntiin; *yhden* työläisen päivässä valmistaman tuotteen kokonaisarvo ei siis voi olla *koskaan* = = 24 työtunnin arvo. *Yhtä suuren* lisäarvon saamiseksi vaihteleva pääoma voidaan siis vain *näissä puitteissa* korvata työn riiston tehostamisella. Tämä on tärkeää niiden ilmiöiden selittämiseksi, jotka johtuvat pääoman vastakkaisista pyrkimyksistä: 1. *vähentää* vaihtelevaa pääomaa ja työllistettyjen työläisten lukua ja 2. tuottaa mahdollisimman paljon lisäarvoa (s. 283, 284).

3. Kun työvoiman arvo on tietty ja riiston aste yhtä suuri, eri pääomien tuottamat arvo- ja lisäarvomäärät *ovat suoraan verrannolliset näiden pääomien vaihtelevien osien suuruuteen* (s. 285). Tämä näyttää käyvän ristiin kaikkien tosiasioiden kanssa.

Tietynlaisen yhteiskunnan ja työpäivän ollessa kysymyksessä lisäarvoa voidaan suurentaa vain lisäämällä työläisten lukua, ts. väestöä, ja kun työläisten lukumäärä

on tietty, vain pidentämällä työpäivää. Tämä pitää kuitenkin paikkansa vain *absoluuttiseen* lisäarvoon nähden.

Nyt osoittautuu, ettei pääomaksi voida muuttaa *jokaista* rahasummaa, että on olemassa vähimmäismäärä: *yhden* ainoan työvoiman ja välttämättömien työvälineiden kustannushinta. Lisäarvon suhdeluvun ollessa 50 % kapitalistilla täytyy olla jo kaksi työläistä elääkseen yhtä hyvin kuin työläinen eikä hän tällöin voi mitään säästää. Kahdeksankin työläisen omaavana hän on yhä vielä pikkumestari. Siksi keskiaikana ihmisiä estettiin muuttumasta käsityöläisistä kapitalisteiksi rajoittamalla yhdellä mestarilla olevien kisällien lukumäärää. Kapitalistiksi muuttumiseen tarvittava varallisuusminimi vaihtelee ajasta ja toimialasta riippuen (s. 288).

Pääoma on kehittynyt *työn käskijäksi* ja pitää huolen siitä, että työmies tekee työnsä kunnollisesti ja voimaperäisesti. Se *pakottaa* edelleen työläiset suorittamaan työtä enemmän kuin heidän ylläpitoonsa tarvitaan ja voittaa lisäarvon pumppaamisessa kaikki aikaisemmat *suoranaiseen* pakkotyöhön perustuvat tuotantjärjestelmät.

Pääoma omaksui työn tiettyine teknisine edellytyksineen eikä muuta lähinnä niitä. Jos siis tarkastellaan tuotantoprosessia *työprosessina*, niin työmies ei suhtaudu tuotantovälineisiin kuten pääomaan, vaan kuten oman tarkoituksenmukaisen toimintansa välikappaleisiin. Toisin on kuitenkin laita tarkasteltaessa sitä *arvonlisäysprosessina*. Tuotantovälineet muodostuvat *vieraan työn imemisvälineiksi*. *Työmies ei enää käytä tuotantovälineitä, vaan tuotantovälineet käyttävät työmiestä* (s. 289). Sen sijaan että hän kuluttaisi niitä., *ne kuluttavat häntä* elinprosessinsa käyteaineena, ja pääoman elinprosessi on vain liikettä, jonka pääoma suorittaa *lisääntyvänä arvona*... Pelkkä rahan muuttuminen tuotantovälineiksi muuttaa viimeksi mainitut *vieraaseen työhön ja lisätyöhön* oikeuttavaksi *oikeus-* ja *pakkoperusteeksi*.

## NELJÄS LUKU

### SUHTEELLISEN LISÄARVON TUOTANTO

#### I Suhteellisen lisäarvon käsite

Työpäivän ollessa määrätyn pituinen voidaan lisätyötä enentää vain vähentämällä *välttämätöntä* työtä, mutta tämä käy päinsä — ottamatta lukuun arvon alitavaa palkanalennusta — vain alentamalla työ[voima]n arvoa, siis alentamalla välttämättömien elämäntarvikkeiden hintaa (s. 291—293). Tämä taas käy päinsä vain *työn tuotantovoiman kohottamisen ja itse tuotantotavan mullistamisen tietä*.

Työpäivää pidentämällä tuotettu lisäarvo on *absoluuttista* lisäarvoa ja välttämätöntä työaikaa lyhentämällä tuotettu lisäarvo on *suhteellista* lisäarvoa (s. 295).

Työ[voima]n arvon alentamiseksi on kohotettava tuotantovoimaa niillä teollisuusaloilla, joiden tuotteet — tavalliset elämäntarvikkeet ja niiden korvikkeet sekä niiden raaka-aineet jne. — määräävät työvoiman arvon. Todistetaan, miten kilpailu tuo tuotantovoiman kohottamisen näkyviin tavaranhintojen alenemisessä (s. 296—299).

Tavaran *arvo* on *kääntäen verrannollinen* työn tuotantovoimaan ja samoin *työvoiman arvo*, koska tavaran arvot sen määräävät. Sitä vastoin *suhteellinen lisäarvo* on *suoraan verrannollinen* työn tuotantovoimaan (s. 299).

Kapitalistia ei kiinnosta tavaran *absoluuttinen* arvo, vaan ainoastaan tavarassa oleva *lisäarvo*. Lisäarvon realisointiin sisältyy sijoitetun arvon korvaaminen. Koska sivun 299 mukaan sama tuotantovoiman kohottamisprosessi alentaa tavaran arvoa ja suurentaa tavarahan sisältyvää lisäarvoa, niin on selvää, miksi kapitalisti, josta on tärkeää vain vaihtoarvon tuottaminen, koettaa alitui-



sesti alentaa tavaroiden vaihtoarvoa (vrt. Quesnay, s. 300).

Tuotantovoimia kehittämällä saavutettu työn säästö ei kapitalistisessa tuotannossa tarkoita suinkaan työpäivän lyhentämistä — työpäivää voidaan jopa *pidentääkin*. Siksi sellaisten taloustieteilijäin kuin McCullochin, Uren, Seniorin ja tutti quanti\* teoksista saa lukea yhdeltä sivulta, *että työmies on kiittollisuuden velassa pääomalle tuotantovoimien kehittämisestä*, ja toiselta sivulta, *että hänen on kiittollisuutensa todisteeksi tehtävä työtä vastaisuudessa 15 tuntia 10 asemesta*. Tämän tuotantovoimien kehityksen tarkoituksena on vain *välttämättömän* työn lyhentäminen ja kapitalistin hyväksi koituvan työn pidentäminen (s. 301).

## II Kooperaatio, yhteistoiminta

Sivun 288 mukaan kapitalistiseen tuotantoon tarvitaan yksilöllinen pääoma, joka on kyllin suuri pitämään työssä samanaikaisesti suuren määrän työläisiä; työtä käyttäväksi täyskapitalistiksi tulee vasta kun itse on irrottunut kokonaan työstä. Suuren työläismäärän toiminta, joka tapahtuu samaan aikaan, samalla työmaalla, saman kapitalistin käskyjen mukaan ja saman tavaralajikkeen tuottamiseksi, on *historiallisesti ja käsitteellisesti kapitalistisen tuotannon lähtökohta* (s. 302).

Ero on siis aluksi vain *määrällinen* verrattuna varhaisempaan aikaan, jolloin työnantaja käytti *vähemmän* työläisiä. Mutta sekin on samalla muuttumista. Jo työläisten lukuisuus takaa, että työtä käyttävä saa *todella keskimääräistyön*, mitä ei saa pikkumestari, jonka silti täytyy maksaa työ[voima]n keskiarvo; pientuotannossa tämä erilaisuus tasoittuu koko yhteiskunnan mitassa, mutta ei yksityisen mestarin osalta. *Arvonlisäyslaki* toteutuu siis yleensä yksityiseen tuottajaan nähden täydellisesti vasta silloin kun hän tuottaa *kapitalistina*, käyttää samanaikaisesti paljon työläisiä, siis panee jo *alun pitäen* toimintaansa *yhteiskunnallisen keskimääräistyön* (s. 303, 304).

---

\* — heidän kaltaistensa. *Toim.*

Mutta edelleen: yksinomaan suurtuotantoa harjoittamalla, tuotteeseen siirtyvää pysyvän pääoman arvonosaa pienentämällä saadaan tuotantovälineiden osalta säästöä, mikä johtuu vain niiden yhteisestä kuluttamisesta monien henkilöiden työprosessissa. Työvälineet saavat siten yhteiskunnallisen luonteen jo ennen kuin itse työprosessi sen saa (tähän asti pelkkä samanlaatuisten prosessien rinnakkaisuus) (s. 305).

Tässä tarkasteltakoon tuotantovälineiden säästöä vain sikäli kuin se huojistaa tavaroita ja *alentaa* siten työ[voima]n *arvoa*. Vasta III osassa<sup>117</sup> tarkastellaan, missä määrin se muuttaa lisäarvon suhdetta *koko* sijoitettuun *pääomaan* (c + v). Tämä jako on täysin kapitalistisen tuotannon hengen mukainen; koska se [kapitalistinen tuotanto] asettaa työehdot itsenäisinä työmiehen vastakohtaksi, näyttää niiden säästäminenkin erikoiselta toimitukselta, joka ei liikuta häntä ja on siis erillään niistä menettelytavoista, joiden avulla kohotetaan pääoman kulutettavana olevan työvoiman tuottavuutta.

Työmuotoa, jolloin monet henkilöt tekevät suunnitelmallisesti työtä rinnakkain ja yhdessä samassa tuotantoprosessissa tai toisiinsa liittyvissä tuotantoprosesseissa, sanotaan kooperaatioksi, yhteistoiminnaksi (s. 306). (*Concours de forces\**. Destutt de Tracy.)

Yksityisten työläisten yhteinen mekaaninen *voima* eroaa oleellisesti siitä mekaanisesta voimasta, joka syntyy kun monet kädet vaikuttavat yhdessä samanaikaisesti samaan jakamattomaan *toimitukseen* (kuorman nosto jne.). Yhteistoiminta luo alun alkaen tuotantovoiman, joka on jo sinänsä *joukkovoimaa*.

Edelleen *pelkkä yhteiskunnallinen kosketus* synnyttää useimmissa tuottavissa töissä *kilvoittelua*, joka kohottaa yksityisen työmiehen yksilöllistä suorituskyykyä, niin että 12 työmiestä valmistavat yhden yhteisen 144 tunnin työpäivän kuluessa tuotteita enemmän kuin 12 työmiestä 12 eri työpäivässä tai yksi työmies 12 peräkkäisessä työpäivässä (s. 308).

Vaikka monet tekevätkin samaa tai samanlaatuista työtä, silti jokaisen yksilöllinen työ voi edustaa yhtä

---

\* — Voimien yhdistäminen. *Toim.*

erilaatuista työprosessin vaihetta (ihmisketju, jota myöten jokin esine siirtyy henkilöltä toiselle), jolloin yhteistoiminta taaskin säästää työtä. Samoin on laita, jos rakennustyö aloitetaan yhtäikaa eri puolilta. Yhdistetyllä eli kokonaistyömiehellä on silmiä ja käsiä edessä ja takana, ja hän on jossain määrin läsnä kaikkialla (s. 308).

Yhteistoiminta antaa mahdollisuuden jaotella monimutkaiset työprosessit erillisiksi, samaan aikaan suoritettaviksi työprosesseiksi ja lyhentää siten koko tuotteen valmistamiseen tarvittavaa työaikaa (s. 308).

Monilla tuotannonaloilla on *kriittisiä hetkiä*, jolloin tarvitaan paljon työläisiä (elonkorjuu, sillinpyynti jne.). Silloin auttaa vain yhteistoiminta (s. 309).

Toisaalta yhteistoiminta *laajentaa* tuotantotilaa ja käy sen tähden tarpeelliseksi niissä töissä, joissa työkenttä on alueellisesti laaja (soiden kuivaus, teiden ja patojen rakentaminen jne.), toisaalta se *supistaa* tuotantotilaa keskittämällä työläiset yhteen paikkaan ja pienentää siten kustannuksia (s. 310).

Yhteistoiminta, yhdistetyn työpäivän erikoinen tuotantovoima, on kaikissa näissä muodoissa työn yhteiskunnallista tuotantovoimaa. Tämä johtuu itse yhteistoinnasta. Ollessaan toisten kanssa suunnitelmallisessa yhteistyössä työmies menettää yksilölliset puitteensa ja kehittää lajijominaisuuksiaan.

Palkkatyöläiset eivät voi toimia yhdessä, ellei *sama kapitalisti* käytä heitä yhtäikaa, maksa heille ja varusta heitä työvälillä. Yhteistoinnin mittavuus riippuu siis siitä, *paljonko kapitalistilla on pääomaa*. Ehto, että omistajan muuttamiseen kapitalistiksi tarvitaan tietty määrä pääomaa, tulee nyt olemaan *aineellisena* ehtona lukuisten erillisten ja itsenäisten yksilöllisten töiden muuttumiselle yhdistetyksi yhteiskunnalliseksi työprosessiksi.

Samoin myös työn oleminen pääoman *käskyvallassa*, joka aikaisemmin oli vain muodollinen seuraus kapitalistin ja työläisen suhteesta, on nyt itse työprosessin *välttämätön ehto*; juuri kapitalisti edustaa työprosessissa yhdistämistä. Työprosessin *johto* tulee yhteistoinnassa *pääoman tehtäväksi* ja saa sellaisena erityisiä luonteenpiirteitä (s. 312).

Kapitalistisen tuotannon tarkoitusta (pääoman mahdollisimman suurta arvonnisäystä) vastaavasti tämä johtaminen on samalla yhteiskunnallisen työprosessin käyttämistä mahdollisimman ankaraan riistoon ja edellyttää siis riistäjien ja riistonalaisten välistä väistämätöntä antagonismia. Edelleen työvälineiden käytön valvonta. Vihdoin yksityisten työläisten tehtävien yhteys *ei riipu itsestään työläisestä*, vaan pääomasta, joten tuo yhteys nousee vastustamaan heitä *kapitalistin arvovaltana*, vieraana tahtona. Näin ollen kapitalistinen johto on *kaksinaista* (1. yhteiskunnallinen työprosessi tuotteen valmistamiseksi, 2. pääoman arvonnisäysprosessi) ja muodoltaan *itsevaltaista*. Tämä itsevaltaisuus kehittää omalaatuiset muotonsa: kapitalisti, joka vastikään vapautui työstä, luovuttaa valvonnan järjestyneelle joukkiole upseereita ja aliupseereita, jotka itsekin ovat pääoman palkkatyöläisiä. Kansantaloustieteilijät katsovat näiden valvontamenojen olevan *orjuuden aikana faux frais\**, mutta kapitalistisen tuotantotavan vallitessa he samastavat johdon, sikäli kuin riisto sitä edellyttää, suoranaisesti saman tehtävän kanssa, mikäli se johtuu yhteiskunnallisen työprosessin luonteesta (s. 313, 314).

Ylipääällikkyyks teollisuudessa tulee pääoman oikeudeksi samoin kuin feodaalijalla ylipääällikkyyks sodassa ja ylin tuomiovalta olivat maaomaisuuden oikeutena (s. 314).

Kapitalisti ostaa 100 erillistä työvoimaa ja saa siten 100 hengen yhdistetyn työvoiman. Hän *ei* maksa 100 hengen yhdistetystä työvoimasta. Aloittaessaan yhdistetyn työprosessin työläiset ovat lakanneet kuulumasta itselleen, heidät on yhdistetty pääomaan. *Työn yhteiskunnallinen tuotantovoima* ilmenee siis *pääoman sisäisenä tuotantovoimana* (s. 315).

Esimerkkejä muinaisten egyptiläisten ym. yhteistoinnasta (s. 316).

Sivistyksen alkuasteilla metsästäjäkansojen, paimentolaisten ja intialaisyhteisön alkukantaisen yhteistoiminnan perustana oli 1. tuotantovälineiden yhteisomistus, 2. yksilön luonnonomainen kiinteä kytkeytyminen hei-

---

\* — tuottamattomia kustannuksia. *Toim.*

moon ja alkukantaiseen yhteisöön.— Ajoittainen yhteistoiminta antiikin maailmassa, keskiajalla ja uuden ajan siirtomaissa perustuu suoranaiseen herruuteen ja väkivaltaan, useimmiten orjuuteen.— Kapitalistinen yhteistoiminta edellyttää sitä vastoin vapaata palkkatyöläistä. Historiallisesti se esiintyy talonpoikaistalouden ja itsenäisen käsityön (ammattikunnallisen tai muun) suoranaista vastakohtana ja lisäksi kapitalistiselle tuotantoprosessille ominaisena ja muista erottavana historiallisena muotona. Se on ensimmäinen muutos, minkä työprosessi kokee saatettuna pääoman valtaan. Tässä ilmenee siis samalla, että 1. kapitalistinen tuotantotapa on historiallisesti välttämätön työprosessin muuttamiseksi yhteiskunnalliseksi prosessiksi ja 2. tämä työprosessin yhteiskunnallinen muoto on pääoman tapa käyttää mahdollisimman edullisesti hyödykseen työprosessia lisäämällä tämän tuotantovoimaa (s. 317).

Tähän asti tarkastelemassamme *yksinkertaisessa* muodossaan yhteistoiminta käy yhteen laajamittaisen tuotannon kanssa, mutta ei ole mikään kapitalistisen tuotantotavan pysyvä, erikoiselle kaudelle luonteenomainen muoto, ja se on olemassa nykyäänkin siellä, missä pääoma toimii suuressa mitassa, mutta missä työnjako ja koneet eivät esitä vielä merkittävää osaa. Vaikka siis yhteistoiminta on kapitalistisen tuotannon perusmuoto, sen *yksinkertainen* muoto sinänsä tai erikoisena muotona esiintyy rinnan yhteistoiminnan kehittyneimpien muotojen kanssa (s. 318).

### III Työnjako ja manufaktuuri

Manufaktuuri, työnjakoon perustuvan yhteistoiminnan klassinen muoto, on vallitsevana 1550—1770. Se saa alkunsa:

1. Joko siitä, että yhdistetään erilaisia käsityöaloja, joista jokainen suorittaa osatoimituksen (esim. vaunu-manufaktuuri), jolloin vastaava yksityinen käsityöläinen menettää varsin pian kykynsä tehdä entistä käsityötään *alusta loppuun*, mutta harjaantuu sitä taitavammaksi osatehtävässään; tällöin siis prosessi muuttuu sellaiseksi, jossa kokonaisoperaatio on jaettu osiinsa (s. 318, 319.)

2. Taikka siitä, että monia samaa tai samanlaatuista työtä tekeviä käsityöläisiä kootaan yhteen samaan tehtaaseen ja eri toimitukset jaotellaan eri työläisten samanaikaisesti suoritettavaksi sen sijaan, että yksi työmies suorittaisi ne vähitellen perättäisesti (neulat jne.). Tuotetta ei valmisteta enää yksi käsityöläinen, vaan ryhmä käsityöläisiä, joista kukin suorittaa yhden osatoimituksen (s. 319, 320).

Kummassakin tapauksessa on tuloksena *tuotantokoneisto, jonka elimiä ovat ihmiset*. Toimitus jää käsityömäiseksi; jokainen osatoimitus, jonka läpi tuote käy, täytyy suorittaa *käsityönä*, mitään *todella tieteellistä tuotantoprosessin jäsentelyä ei siis ole*. Juuri tämän käsityömäisyyden vuoksi jokainen yksityinen työläinen on kytketty täydellisesti osatehtävään (s. 322).

Käsityöläiseen verrattuna täten saadaan työnsäästö, ja tätä lisää entisestään taidon siirtyminen seuraaville sukupolville. Manufaktuurille ominainen työnjako vastaa siten aikaisempien yhteiskuntien pyrkimyksiä tehdä ammatit perinnöllisiksi — kastit, ammattikunnat (s. 322).

Työkalujen moninaistuminen, mikä johtuu niiden soveltamisesta erikoistehtäviin — 500 eri vasaratyyppiä Birminghamissa (s. 323, 324).

*Koko* koneiston kannalta tarkasteltuna manufaktuurissa on kaksi puolta: se on joko pelkkää itsenäisten osatuotteiden mekaanista yhdistämistä (kello) tai joukko toisiinsa liittyviä *s a m a s s a* työpajassa tapahtuvia prosesseja (neula).

Manufaktuurissa kukin työläisryhmä toimittaa toiselle raaka-aineen. Sen vuoksi perusedellytyksenä on, että joka ryhmä *tuottaa tietyssä ajassa tietyn määrän*, joten syntyy aivan toisenlainen työn yhtäjaksoisuus, säännöllisyys, yhdenmukaisuus ja tehokkuus kuin varsinaisessa yhteistoiminnassa. *Tässä siis jo tulee tuotantoprosessin teknologiseksi laiksi se, että työn on oltava yhteiskunnallisesti välttämätöntä työtä* (s. 329).

Eri toimituksiin tarvittavan ajan eriävyys vaatii eri työläisryhmien erilaista *vahvuutta* ja lukumäärää (kirjakevalimossa 4 valajaa ja 2 katkaisijaa yhtä hankaajaa kohden). Manufaktuuri luo siis kokonaistyöläisen eri elinten matemaattisen pätevän suuruussuhteen. ja tuotan-

toa voidaan laajentaa vain ottamalla uusia työmiehiä samassa suhteessa kaikkiin ryhmiin. Lisäksi tiettyjen tehtävien — valvonta, tuotteiden kuljetus paikasta toiseen jne.— itsenäistyminen on kannattavaa vasta sitten kun tuotanto on saavuttanut tietyn tason (s. 329, 330).

Mahdollista on myös erilaisten manufaktuurien yhdistyminen yhdeksi kokonaisuudeksi, mutta siitäkkin puuttuu aina todellinen teknologinen yhtenäisyys, joka muodostuu vasta koneiden tultua käytäntöön (s. 331).

Koneita — jauho- ja survinmyllyjä yms. — on jo varhain manufaktuurissa, mutta sellainen on harvinaista ja vain toisarvoista. Manufaktuurin tärkein kone on *yhdistetty kokonaistyöläinen*, joka on paljon lähempänä täydellisyyttä kuin entinen yksityinen käsityöläinen ja jossa kaikki usein väistämättömästi kehittyvät osatyöläisen vajavaisuudetkin esiintyvät täydellisyytenä (s. 333). Manufaktuuri kehittää osatyöläisten kesken eroavuutta, ammattitaitoisten ja ammattitaidottomien, ja jopa täydellisen työläisten hierarkian (s. 334).

Työnjako: 1. yleinen (jako maatalouteen, teollisuuteen, laivaliikenteeseen jne.), 2. erikoinen (jako lajeihin ja alalajeihin), 3. yksityinen (työpajassa). Yhteiskunnallinenkin työnjako kehittyy eri lähtökohdista. 1. Perheen ja heimon piirissä jako on luontainen, sukupuolen ja iän mukainen, minkä lisäksi sitä laajentaa naapuriheimojen väkivaltainen orjuutus (s. 335). 2. Paikasta, ilmastosta ja sivistysasteesta johtuu, että eri yhteisöt valmistavat erilaisia tuotteita, ja näitä *vaihdetaan siellä, missä yhteisöt joutuvat kosketuksiin toistensa kanssa* (s. 49). Vieraiden yhteisöjen kanssa tapahtuva vaihto on siten yhtenä päätekijänä, jonka vuoksi luontaisen työnjaon kehittyminen rikkoo oman yhteisön luontaisia keskinäisiä yhteyksiä (s. 336).

Manufaktuurille ominainen työnjako edellyttää siis toisaalta tiettyä yhteiskunnallisen työnjaon kehitystasetta ja toisaalta se kehittää tätä työnjakoa edelleen — tämä on alueellista työnjakoa (s. 337, 338).

Yhteiskunnallisen työnjaon ja manufaktuurille ominaisen työnjaon välillä on kuitenkin aina se ero, että ensiksi mainittu edellyttää välttämättä *tavaroiden* valmistamista, kun taas viimeksi mainitussa tapauksessa

osatyöläinen *ei* tuota mitään tavaraa. Siitä syystä jälkimmäisessä — keskittyminen ja järjestyneisyys, edellisessä — pirstoutuneisuus ja kilpailun sekasortoisuus (s. 339—341).

Intialaisten yhteisöjen varhaisesta organisaatiosta (s. 341, 342). Ammattikunta (s. 343, 344). Kaikissa niissä työnjako on *yhteiskunnan sisäinen*, kun taas manufaktuureille ominainen työnjako on *kapitalistisen tuotantotavan erikoinen luomus*.

Toimiva työkuunta (Arbeitskörper) on manufaktuurisena kuten yhteistoiminnassakin (Kooperation) *pääoman olomuoto*. Töiden yhdistämisestä aiheutuva tuotantovoima esiintyy sen johdosta *pääoman tuotantovoimana*. Yhteistoiminta jättää kuitenkin yksilöiden työtavan yleensä muuttumattomaksi, kun taas manufaktuuri mullistaa sen, tekee työmiehestä *rujon*; kykenemättömänä valmistamaan itsenäisesti tuotteita hän on enää ainoastaan kapitalistin työpajan *tarvekalu*. Kyvyt henkiseen työhön katoavat monilta ilmetäkseen sitä laajemmassa mitassa muutamilla. Manufaktuureille ominaisesta työnjaosta seuraa, että työprosessiin osallistuvien henkiset kyvyt muodostuvat työläisten vastakohtaksi *vieraana omaisuutena ja heitä hallitsevana mahtina*. Tämä erottumisprosessi, mikä alkaa jo yhteistoiminnan piirissä ja kehittyy edelleen manufaktuurissa, täydellistyy suurteollisuudessa, joka erottaa tieteen itsenäiseksi tuotantokyvyksi työstä ja pakottaa sen pääoman palvelukseen (s. 346).

Lainaukset<sup>118</sup> (s. 347).

Manufaktuuri on yhtäältä tiettyä yhteiskunnallisen työn järjestelyä, toisaalta vain erikoinen *suhteellisen lisäarvon tuottamismenetelmä* (s. 350). Juuri siinä on sen historiallinen merkitys.

Manufaktuurin kehityksen esteitä sen kukoistuskaudellakin: ammattitaidottomien työläisten määrää rajoittaa ammattitaitoisten enemmisyys, naisten ja lasten työtä — miesten vastarinta; laws of apprenticeship\* voimassa viimeiseen asti sielläkin, missä se on tarpeetonta; työläisten jatkuva tottelemattomuus, koska kokonaistyö-

---

\* — oppipoikalait. *Toim.*



läisellä ei vielä ole työläisistä riippumatonta luustoa; työläisten maastamuutto (s. 353, 354).

Sitä paitsi manufaktuuri ei kyennyt mullistamaan tai edes valtaamaan koko yhteiskunnallista tuotantoa. Sen ahdas tekninen pohja joutui ristiriitaan sen luomien tuotantotarpeiden kanssa. Tarvittiin koneita, ja manufaktuuri olikin jo oppinut niitä valmistamaan (s. 355).

#### IV Koneet ja suurteollisuus

##### a) Koneet sinänsä

Tuotantotavan mullistus, joka manufaktuurissa alkaa työvoimasta, alkaa suurteollisuudessa työvälisestä.

Jokainen kehittynyt koneisto koostuu 1. voimakoneesta, 2. voimansiirtolaitteesta ja 3. työkoneesta (s. 357).

1700-luvun teollinen vallankumous alkoi työkoneesta. Sille on kuvaavaa, että muodoltaan enemmän tai vähemmän muuttunut työkalu siirtyy ihmiseltä koneelle ja toimii tämän käyttämänä. Toistaiseksi on samantekevää, onko tällöin käyttövoimana ihmis- tai luonnonvoima. Spesifinen eroavuus on siinä, että ihminen käyttää vain omia elimiään, kone voi käyttää tietyissä rajoissa niin monta työkalua kuin tarvitaan. (Rukki yhtä, jennykone 12—18 väärttinää.) Sikäli kuin kumouksellinen muutos rukissa ei koske poljinta eikä voimaa, vaan väärttinää, ihminen on alussa vielä kaikkialla samalla sekä käyttövoimana että valvojana. Sitä vastoin työkoneiden kumouksellinen muuttuminen teki ensin välttämättömäksi höyrykoneen parantamisen ja sittemmin sai sen myös aikaan (s. 359, 360, edelleen s. 361, 362).

Suurteollisuudessa kahdenlainen koneistus: joko 1. samanlaatuisten koneiden yhteistoiminta (kutomakone, kirjekuorikone, joka erilaisten työkalujen yhdistelmänä suorittaa monien osatyöläisten työn), jo tässä koneisto ja käyttövoima toimii teknologisenä ykseytenä, tai 2. konejärjestelmä, erilaisten osatyökoneiden yhdistelmä (kehruu). Tällä on luonnollinen perustansa manufaktuurille ominaisessa työnjao<sup>o</sup>sa. On kuitenkin olemassa oleellinen ero. Manufaktuurissa täytyi jokainen osaprosessi mukauttaa työmiestä vastaavaksi, tässä se ei ole enää

tarpeen, *objektiivisesti* työprosessi voidaan jaotella vaiheisiinsa, joiden koneellistaminen tulee sitten tieteen tai siihen perustuvan kokemuksen osaksi. Yksityisen työläisryhmän määräsuhde toistuu yksityisen koneryhmän suhteena (s. 363—366).

Kummassakin tapauksessa tehdas muodostuu *suureksi automaatiksi* (mikä muuten on vasta viime aikoina ollut täydellistymässä siihen suuntaan) ja tämä on sen adekvaattinen muoto (s. 367), ja sen täydellisin muoto on *koneita rakentava automaatti*, joka on hävittänyt suurteollisuuden käsityö- ja manufaktuuri-perustan ja siten vasta tehnyt koneistuksen muodoltaan täydelliseksi (s. 369—372).

Yksityisten alojen kumouksellistumisen yhteys aina liikennevälineitä myöten (s. 371).

Manufaktuurissa työläisten yhdistely on subjektiivista, tässä on objektiivinen *koneellinen* tuotantoelimistö, jonka työläinen tapaa valmiina ja joka voi toimia vain yhteen kuuluvien työläisten käsissä; työprosessin yhteistoiminnallinen luonne on nyt *teknologinen välttämättömyys* (s. 372).

Yhteistoiminnasta ja työnjaosta johtuvat tuotantovoimat eivät maksa mitään pääomalle; eivät myöskään luonnonvoimat, höyry, vesi. Samoin on tieteen keksimien voimien laita. Mutta näitä voidaan käyttää vain vastaavan koneiston avulla, joka on valmistettavissa vain suurin kustannuksin, ja samoin työkoneet maksavat paljon enemmän kuin entiset työkalut. Näiden koneiden elinikä on kuitenkin paljon pitempi ja tuotantokenttä paljon laajempi kuin työkalujen ja ne luovuttavat siis tuotteen suhteellisesti paljon pienemmän osan arvostaan kuin työkalu, ja siksi koneen suorittama *ilmainen palvelus* (joka *ei* esiinny toistamiseen tuotteen arvossa) on paljon suurempi kuin työkalun suorittama (s. 374, 375—376).

Tuotannon keskittymisestä johtuva tuotteen halpeneminen on suurtuotannossa paljon suurempi kuin manufaktuurissa (s. 375).

Valmiiden tavaroiden hinnat todistavat, että kone on halventanut tuotteita suuresti ja että niihin siirtyvä työvälineiden arvon osa suhteellisesti suurenee, mutta absoluuttisesti pienenee. Koneen tuottavuuden mitta-

puuna on se, missä määrin se korvaa ihmistyövoiman. Esimerkkejä s. 377—379.

Jos oletetaan höyryauran korvaavan 150 työläistä, joiden vuosipalkka on 3000 punttaa, niin tämä vuosipalkka ei edusta *kaikkea heidän suorittamaansa työtä*, vaan ainoastaan *välttämätöntä* työtä, jota paitsi he suorittavat vielä *lisätyötä*. Jos sitä vastoin höyryaura maksaa 3000 punttaa, niin se ilmaisee *kaiken* siihen sisältyvän työn raha-arvon, ja jos kone siis maksaa yhtä paljon kuin sen korvaama työvoima, niin siinä esineellistynyt inhimillinen työ on aina *paljon pienempi* kuin sen korvaama työ (s. 380).

Tuotannon halventamisen välineenä koneen täytyy maksaa vähemmän kuin mitä maksaa sen korvaama työ. Pääomalle kuitenkin koneen arvon tulee olla pienempi kuin on sen korvaaman työvoiman arvo. Siitä syystä Amerikassa saattavat olla edullisia koneet, jotka eivät ole edullisia Englannissa (esim. kivenhakkuukoneet). Tietyt lainsäädännölliset rajoitukset voivat sen tähden johtaa siihen, että käyttöön tulevat yhtäkkiä koneet, jotka aikaisemmin olivat pääomalle epäedullisia (s. 380—381).

## b) Työvoiman riisto koneiden avulla

Lihassoiman arvo alenee, koska itse koneissa on voimaa, joka niitä käyttää. *Naisten ja lasten työ, palkkatyöläisten lukumäärän* pikainen kasvu sen seurauksena, että työhön otetaan perheen jäseniä, jotka eivät aikaisemmin tehneet palkkatyötä. Näin ollen *miehen työvoiman arvo osittuu koko perheen työvoiman vuoksi*, siis alenee. Jos aikaisemmin oli vain yhden, niin nyt on neljän toimitettava paitsi työtä, myös *lisätyötä* pääomalle, jotta perhe voisi elää. Riistettävän *aineksen* lisääntyessä kohoaa siis heti myös riistoaste (s. 383).

Työvoiman myynti ja osto oli aikaisemmin *vapaiden henkilöiden* suhde, nyt ostetaan *alaikäisiä tai puolittain alaikäisiä*; työläinen myy nyt vaimonsa ja lapsensa, muuttuu *orjakauppiaksi*. Esimerkkejä s. 384, 385.

Ruumiillinen rappeutuminen, työläislasten kuolleisuus (s. 386), samoin teollisesti harjoitetussa maataloudessa. (Gang system\*) (s. 387).

Moraalinen rappeutuminen (s. 389). Kasvatuspykälät ja tehtailijoiden vastarinta niihin nähden (s. 390).

Naisten ja lasten tulo tehtaaseen murtaa lopulta *pääoman hirmuvaltaan kohdistuneen miestyöläisten vastarinnan* (s. 391).

Joskin kone *lyhentää* jonkin esineen tuottamiseen tarvittavaa työaikaa, niin pääoman käsissä se muuttuu tehokkaaksi välikappaleeksi, jolla *pidennetään työpäivää yli kaikkien normaalirajojen*. Kone luo toisaalta pääomalle *uusia mahdollisuuksia* siihen ja antaa toisaalta *uutta aihetta* sellaiseen.

Kone kykenee olemaan aina liikkeessä ja tässä suhteessa sitä rajoittaa vain apuna olevan inhimillisen työvoiman heikkous ja rajoittuneisuus. Kone, joka käy 20 tuntia päivässä ja kuluu 7 1/2 vuodessa, nielee kapitalistin hyväksi *lisätyötä yhtä paljon*, mutta *puolta lyhyemmässä ajassa kuin kone*, joka käy 10 tuntia päivässä ja kuluu 15 vuodessa (s. 393).

Vaara, että kone kuluu moraalisesti — by superseeding\*\* —, on tällöin vähäisempi (s. 394).

Edelleen tulee imetyksi suurempi määrä työtä *ilman lisäsijoituksia* rakennuksiin ja koneisiin, siis työpäivän pidentessä ei ainoastaan kasva lisäarvo, vaan myös vähenvät suhteellisesti ne sijoitukset, jotka ovat välttämättömiä lisäarvon saamiseksi. Tämä on sitä tärkeämpää, mitä suurempi osa pääomasta on *kiinteää*, niin kuin on laita suurteollisuudessa (s. 395).

Alussa kun koneella on *monopolin* luonne, voitot ovat suunnattoman suuria, ja siitä johtuu himo pidentää työpäivää yhä enemmän, määrättömästi. Koneen tultua yleisesti käytäntöön tämä monopolivoiton saanti lakkaa ja alkaa vaikuttaa se laki, että lisäarvo syntyy ei koneen *korvaamasta*, vaan *käyttämästä* työstä, siis vaihtelevasta pääomasta, joka muuten koneteollisuuden aikana *supistuu* välttämättä suurten sijoitusten vuoksi. Koneiden

\* — arttelijärjestelmä. *Toim.*

\*\* — korvaamisen vuoksi. *Toim.*

kapitalistisessa käytössä on siis sisäinen ristiriita: pääoman ollessa tietynlainen kone *suurentaa* lisäarvon toista tekijää, lisäarvon suhdelukua, *pienentämällä* toista tekijää, *työläisten lukumäärää*. Heti kun koneella tuotetun tavaran arvo tulee tämän tavaran määrääväksi yhteiskunnalliseksi arvoksi, mainittu ristiriita tulee esiin ja *pakottaa pidentämään jälleen työpäivää* (s. 397).

Syrjäyttämällä työstä miestyöläisiä ja vetämällä työhön naisia ja lapsia kone aiheuttaa kuitenkin samalla *liikatyöväestöä*, jonka on pakko alistua pääoman sanelemaan lakeihin. Näin muodoin kone kaataa kaikki työpäivää rajoittavat moraaliset ja luonnolliset aidat. Siitä johtuu paradoksi, että työajan tehokkain lyhentämismuuttuu mitä varmimmaksi keinoksi, jolla työläisen ja hänen perheensä koko elämä muutetaan pääoman arvonlisäykseen käytettäväksi työajaksi (s. 398).

Näimme jo, miten yhteiskunnan vastavaikutus ilmenee tässä normaalityöpäivän säätämisenä ja sen pohjalta kehittyy nyt *työn voimaperäistäminen* (s. 399).

Koneiden käyntinopeuden kiihtyessä työn voimaperäistäminen ja työajan pidentäminen tapahtuu alussa samanaikaisesti. Mutta pian saavutetaan kohta, missä molemmat tekevät toisensa mahdottomiksi. Toisin on kuitenkin laita, jos työaika rajoitetaan. Voimaperäisyys voi nyt lisääntyä, 10 tunnissa voidaan suorittaa työtä yhtä paljon tai enemmän kuin aikaisemmin 12:ssa, ja voimaperäisempi työpäivä luetaan nyt *potensoiduksi*, työtä mitataan paitsi ajan pituuden, myös voimaperäisyyden mukaan (s. 400). Näin siis voidaan 5 tunnissa välttämättömyyden työtä ja 5 tunnissa lisätyötä saada saman verran lisäarvoa kuin vähemmän voimaperäisellä 6 tunnin välttämättömällä ja 6 tunnin lisätyöllä (s. 400).

*Miten työtä voimaperäistetään? M a n u f a k t u u r i s s a* on todistettu (159. huomautus), esim. astiateollisuudessa jne., että *työpäivän pelkkä lyhentäminen* kohottaa tavattomasti tuottavuutta. *Konetyössä* tämä oli paljon epävarmempaa. Mutta R. Gardnerin todiste (s. 401—402).

Heti kun *lakisääteisesti* lyhennetään työpäivää, koneesta tulee välikappale, jolla työläinen pakotetaan työskentelemään voimaperäisemmin joko vauhtia lisäämällä

tai supistamalla työläisten lukumäärää koneisiin verrattuna. Esimerkkejä s. 403—407. Että tämän ohella rikastuvat ja laajenevat tehtaas, todistetaan s. 407—409.

**c) Tehdaskokonaisuus klassisessa muodossaan**

Tehtaassa *kone* pitää huolen työkalujen tarkoituksenmukaisesta käytöstä. Siellä siis poistetaan manufaktuurissa kehittyneet työn laadulliset eroavuudet, työ *nivelloituu* yhä enemmän, eroavuus on korkeintaan iästä ja sukupuolesta johtuvaa. Tehtaassa työnjako on *työläisten jaottelua erikoiskoneiden kesken*. Siellä työläiset jaetaan vain *perustyöläisiin*, jotka ovat varsinaisia työkalukoneen käyttäjiä, ja feedereihin\* (näin on vain selfaktorin, vähemmässä määrässä kehruukoneen ja vieläkin vähemmässä määrässä kutomakoneen laita); lisäksi työnvalvojat, insinöörit ja varastomiehet, mekaanikot, puusepät ym., vain ulkonaisesti tehtaaseen kuuluva luokka (s. 411—412).

Työläisen välttämätön sopeuttaminen automaatin keskeytyksettömään liikkeeseen vaatii varhaista opiskelua, mutta ei suinkaan työläisen määräämistä koko elämän ajaksi samaan osatehtävään niin kuin manufaktuurissa. Henkilöitä voidaan saman koneen ääressä vaihtaa (vuorojärjestelmä) ja työläisiä voidaan siirtää jonkin koneen äärestä toisenlaisen koneen ääreen, koska oppivaikeudet ovat vähäiset. Apulaisten työ on joko varsin yksinkertaista tai muuttuu yhä laajemmassa mitassa konetyöksi. Manufaktuurille ominainen työnjako jatkuu silti alussa perinteellisenä ja muuttuu itsekin pääoman entistä tehokkaammaksi riistovälineeksi. Työläinen muuttuu elämänsä ajaksi osakoneen osaksi (s. 413).

Kaikelle kapitalistiselle tuotannolle, mikäli se ei ole vain työprosessi, vaan myös pääoman arvon lisäämistä, on yhteistä se, ettei työläinen käytä työvälinettä, vaan päinvastoin *työväline käyttää työläistä*, mutta vasta konejärjestelmässä tämä nurinkurisuus tulee teknologisesti *kouraantuntuvaksi todellisuudeksi*. *Automaatiksi* muuttu-

\* — aputyöläisiin. *Toim.*

nut työväline esiintyy työprosessissa *työläistä vastaan pääomana*, kuolleena työnä, joka hallitsee elävää työvoimaa ja imee sitä itseensä. Samoin tuotantoprosessin henkiset potenssit muuttuvat työhön kohdistuvaksi pääoman vallaksi... Yksityisen, henkisesti köyhdytetyn koneetyöläisen osittainen taituruus katoaa mitättömänä sivuseikkana tieteen, suunnattomien luonnonvoimien ja yhteiskunnallisen joukkotyön varjoon, jotka ovat ruumiillistuneet konejärjestelmässä (s. 414, 415). Tehtaan kasarmikuri, tehdaslakikirja (s. 416). Tehtaan fyysiset olosuhteet (s. 417, 418).

c') eli d) Työläisten taistelu  
tehdasjärjestelmää ja koneita  
vastaan

Tämä taistelu, joka alkaa pääomansuhteen syntymästä, ilmenee alussa kapinana koneita, kapitalistisen tuotantotavan aineellista perustaa, vastaan. Nauhakone (s. 419). Luddiitit<sup>119</sup> (s. 420). Työläiset oppivat vasta myöhemmin erottamaan aineelliset tuotantovälineet näiden yhteiskunnallisesta käyttömuodosta.

Manufaktuurikaudella työnjaon parantaminen on ensimmäiseen keino *mahdollistaa* työläisen korvaaminen (s. 421). (Viittaukset maanviljelyyn, syrjäyttäminen, s. 422.) Koneellisessa tuotannossa työläinen *tungetaan* kuitenkin *itse asiassa syrjään*, kone kilpailee suoranaisesti hänen kanssaan. Käsinkutojat (s. 423). Samoin Intia (s. 424). Tämä vaikutus on pysyvä, koska kone valtaa alinomaa uutta alaa tuotannossa. Kapitalistisen tuotannon aiheuttama tuotantovälineiden itsenäistyminen ja vieraantuminen työläisestä kehittyi koneiden johdosta täydelliseksi vastakohtaisuudeksi — siksi työläiset nousevat vasta nyt kapinaan työvälinettä vastaan (s. 424).

Yksityiskohtia koneiden aiheuttamasta työläisten syrjäyttämisestä (s. 425, 426). Kone välikappaleena murta-  
massa syrjäyttämisen avulla pääomaan kohdistuvaa työläisten vastarintaa (s. 427, 428).

Liberaalinen kansantaloustiede väittää työläisiä syrjäyttävän koneen vapauttavan samalla pääomaa, joka voi työllistää nämä työläiset. Käy kuitenkin päinvastoin:

koneen käyttöönotto sitoo pääomaa, pienentää sen vaihtelevaa ja suurentaa sen pysyvää osaa, voi siis vain rajoittaa pääoman työllistämiskykyä. Todellisuudessa — ja näin ajattelee myös jokainen apologetta — tällä tavoin ei vapaudu pääomaa, vaan vapautetaan syrjäytettyjen työläisten elämäntarvikkeet, *työläinen vapautetaan elämäntarvikkeista*, mikä apologetan lausumana on sitä, että *kone vapauttaa elämäntarvikkeita työläisille* (s. 429, 430).

Tätä kehitellään edelleen (*erittäin hyvä »Fortnightly»\* varten*) (s. 431, 432). *Apologetasta ei* koneiden kapitalistiseen käyttöön erottamattomasti liittyviä vastakohtia olekaan, *koska ne eivät johdu itse koneista, vaan näiden kapitalistisesta käytöstä* (s. 432).

Koneet laajentavat joko välittömästi tai välillisesti tuotantoa ja *mahdollistavat* siten aikaisemman työläismäärän, vuorityöläisten, puuvillamaiden orjien yms. lukumäärän lisäämisen. Sitä vastoin villatehtaat syrjäyttivät skotlantilaiset ja irlantilaiset lampaiden avulla (s. 433, 434).

Koneteollisuus vie *yhteiskunnallisen* työnjaon paljon pitemmälle kuin manufaktuuri (s. 435).

### c'') eli e) Kone ja lisäarvo

Koneiden tuloksena on lähinnä se, että *suurenevat lisäarvo* ja tuotemäärä, jossa lisäarvo esiintyy ja josta kapitalistiluokka seuralaisineen kuluttaa osan — siis kapitalistien lukumäärän suureneminen; uudet ylellisyystarpeet ja samalla niiden tyydyttämisvälineet. *Ylellisyystarvikkeiden tuotanto* kasvaa, samoin *kulkulaitos* (kehittyneissä maissa ne nielevät kuitenkin vähän työvoimaa) (todisteita s. 436), kasvaa vihdoin *palvelijoiden, uudenaikaisten kottorjien luokka*, jolle toimittaa ainesta *työstä vapauttaminen* (s. 437). *Tilastoa*.

Taloudellisia ristiriitoja (s. 437).

Koneista johtuva työn *absoluuttisen lisääntymisen* mahdollisuus jollakin tuotantoalalla ja tämän prosessin muunnokset (s. 439—440).

\* Ks. tätä osaa, s. 411—435. *Toim.*



Korkealle kehittyneen suurteollisuuden tavaton joustavuus, kyky laajeta äkkiä, hyppäyksittäin (s. 441). Vaikutus raaka-aineita tuottaviin maihin. Työstä vapautumisesta johtuva työläisten maastamuutto. Teollisuus- ja maatalousmaiden kansainvälinen työnjako. Pulien ja kukoistuskausien jaksoittaisuus (s. 442). Työläisten siirtyminen sinne tänne tässä laajenemisprosessissa (s. 444).

Tämän historiikkia s. 445—449.

Sitten koneista johtuvasta yhteistoiminnan ja manufaktuurin (sekä välimuotojen) syrjäyttämisestä (s. 450, 451), samoin ei-tehdasmaisesti harjoitettujen teollisuusalojen muuttuminen suurteollisuuden hengessä. Kotiteollisuus tehtaan ulko-osastona (s. 452). Kotiteollisuudessa ja uudenaikaisessa manufaktuurissa riisto hävyttömämpää kuin varsinaisessa tehtaassa (s. 453). Esimerkiksi Lontoon kirjapainot (s. 453). Kirjansidonta, lumppujen lajittelu (s. 454), tiilenpoltto (s. 455). Uudenaikainen manufaktuuri yleensä (s. 456). *Kotiteollisuus: pitsinnäpäläys* (s. 457—459). Oljenpunonta (s. 460). Muuttuminen tehdastuotannoksi riiston saavutettua äärirajansa: pukiimet *ompelukoneella* (s. 462—466). Tämän muutoksen jouduttaminen saattamalla laajemmalti voimaan pakolliset tehdaslait, jotka tekevät lopun tähänastisesta rajattomaan riistoon perustuvasta totunnaisuudesta (s. 466). *Esimerkkejä: saviteollisuus* (s. 467). Tulitikut (s. 468). Edelleen tehdaslakien vaikutus työläisten joutenolosta samoin kuin sesongeista ja muodista johtuvaan työn epäsäännöllisyyteen (s. 470). Ylettömän työn ohella joutilaisuutta sesonkimaisuuden vuoksi koti- ja manufaktuuriteollisuudessa (s. 471).

Terveysoloja koskevat tehdaslakien säännökset (s. 473). Kasvatuspykälät (s. 476).

Työläisten erottaminen työstä pelkästään *iän* vuoksi heti kun he ovat varttuneet ja eivät enää ole soveliaita työhön eivätkä voi enää elää lasten palkalla eivätkä myöskään ole oppineet tekemään muuta työtä (s. 477).

Manufaktuurin ja käsityön mysteerit ja perinteellisen luutuneisuuden poistaa suurteollisuus, joka muuttaa tuotantoprosessin tietoiseksi luonnonvoimien käytöksi. Yksin se on siitä syystä *vallankumouksellinen* verrattuna kaikkiin aikaisempiin muotoihin (s. 497). Mutta muodol-

taan kapitalistisena se jättää työläisten osalta voimaan luutuneen työnjaon, ja koska se mullistelee yhtä mittaa tämän perustaa, työläinen joutuu turmioon. Toisaalta juuri tämä saman työläisen toiminnan välttämätön vaihtelu vaatii hänen mahdollisimman suurta monipuolisuuttaan ja yhteiskunnallisen vallankumouksen mahdollisuutta (s. 480, 481).

Tehdaslainsäädännön ulottaminen myös kaikkia eitehdasmaisia tuotantoaloja koskevaksi on välttämätöntä (s. 482 ja seur.). Vuoden 1867 laki (s. 485). Kaivokset, huomautus s. 486 ja seur.

Tehdaslakien keskittävä vaikutus, tehdasmaisen tuotannon ja samalla kapitalistisen tuotannon klassisten muotojen yleistyminen, niille ominaisten ristiriitojen kärjistyminen, vanhaa yhteiskuntaa kumoavien ja uutta muodostavien aineiden kypsyminen (s. 488—493).

*Maanviljelys.* Koneet syrjäyttävät tällä alalla työläisiä vieläkin nopeammin. Talonpojan korvaaminen palkkatyöläisellä. Maaseudun kotiteollisuuden hävittäminen. Kaupungin ja maaseudun vastakohtaisuuden kärjistyminen. Maatyöväestön hajanaisuus ja heikkous, samaan aikaan kuin kaupunkityöläiset keskittyvät, siksi maatyöläisten palkat ovat minimissä. Samalla *maan ryöstökäyttö*: kapitalistisen tuotantotavan huippuna on *kaiken rikkauden alkulähteiden* — maan ja työläisen — turmeleminen (s. 493—496).\*

Kirjoitettu 1868  
Julkaistu ensi kerran venäjän  
kielellä kokoelmassa «Архив  
К. Маркса и Ф. Энгельса»,  
кн. IV, 1929

Friedrich Engels. Marxin  
Pääomasta, kustannustilike  
Edistys, Moskova 1972,  
s. 60—120

---

\* Käsikirjoituksessa seuraa edelleen 5. luvun otsikko: »Lisäarvon tuotannon edelleentarkastelua», ja tähän käsikirjoitus katkeaa. *Toim.*